256

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

NİSAN 1963

İÇİNDEKİLER:

İslâm'da Şiir — Halil ASLANGÜL
Yiğitlik Belgesi: Perçem — Prof. Mahmut R. GAZİMİHÂL
Kitaplar Arasında: "Bayburtlu Celâlî" — Hikmet DİZDAROĞLU
Tekirdağ Yatırlarından Sarı Kız — Aydın OY
Yürülder ve Gelenekleri — Mehmet ÇOKAL
XVII. Yüzyıl Tekke Şairi Teslim Abdal — Cahit ÖZTELLİ
Sarısözen ve Halk Musikisinde Oktav Bölümü — H. Bedi YÖNETKEN
Folklorcularımız: Ömer Asım AKSOY — Ali Rıza ÖNDER
Sarısözen İçin — Ahmet Kutsi TECER
Bir Ankara Türküsü: Sarı Sultanım — İsmail Celâl GENÇTÜRK
Sepetçioğlu Osman Efe, Zeybeği ve Türküsü — Sadi Yaver ATAMAN
Bir Konya Türküsü: Menteşeli (2. Rivayet) — Kâmil UĞURLU
Sarısözen'e Ait Hâtıralarım — Ahmet YAMACI
Bir Müderris — Hecev Şair: Halil Nigâri — K. Aydın ERDEM
Sinop ve Çevresindeki Köy Düğünleri (2) — M. Şakir ÜLKÜTAŞIR
Molla Anlatıkları (Fıkralar) — Falk AKÇIN
Mevlâna Bilim — Sanat Armağanı — T. F. A.
BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 165 KURUŞ: 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAN HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

MILLI KÜTÜPHANE 1946

259

1963
PARA ve APARTMAN DAİRELERİ
1963
AKBANK
Vadeli her 100, vadesiz her 200 liraya ayrı bir kur'a numarası
(Folklor: 32)

C-VİTAMİNLİ
PORTAKAL ÖZÜ
Oralet
Bir bardak suya bir kaşık ORALET koyarak taze PORTAKAL SUYU içebilirsiniz.
(Radar: 46 — 34)

ARTIK BU KITABA İHTİYACINIZ VARDIR
LEVHA - İLÂN REKLAM PUL - AFİŞ MEVZUATI
Yazan: İhsan HINÇER
İstanbul Belediyesi Varidat Tahakkuk Müdürü
İstanbul Belediyesine ait en son tarifeleri ihtiva eden ek büroşürile beraber Damga resmi ve Belediye ilân reklâm tarifeleri.
Fiatı 15 Lira
P. K. 46, Aksaray — İstanbul
(Folklor: 33)

LOKMAN ECZANESİ
MÜSTAHZARATI
SIHHATİNİZİN KORUYUCUSUDUR
(Folklor: 35)

2 3 Mart 1964
Sat: Rafet Körüklü

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI
KURULUŞU: AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ: İHSAN HINÇER
No. 165 NİSAN 1963 YIL: 14 — CİLT: 8

İSLÂMDA ŞİİR

Yazan: Halil ASLANGÜL

Dinimiz estetiğe, güzel sanatlara, güzel sanatların önemli bir kolu olan edebiyata, hitabete, şiire üstün bir yer vermiş, Peygamberimiz, (şâirin kalbi Allahın hazinesidir, şâirler yetişmiş, pazar ve panayırlarda şiir mini duyurmuştur.

İslâmdan önce de Araplar arasında ünlü şâirler yetişmiş, pazar ve panayırlarda şiir yarışları yapılmış, bunlardan beğenilenler Kâbe duvarına asılmıştı. Eski Diyanet İşleri Başkanı Şerafettin Yaltkaya'nın (Yedi Asrı) adiyle dilimize çevirdiği şiirler bunlardır.

Kur'anın inci gibi dizilmiş kelimeleri arasından fışkıran pırlanta gibi mânaları karşısında Arap şâirleri hayrete düşmüş, en parlak şiirleri sönük kalmıştı. Bu şâirlerden kimi Kur'an indi bize şiir söylemek haram oldu demiş, kimi Peygambere şâir, Kur'ana şiir diyecek kadar şaşırmıştı.

Gerçekte ne peygamber şâir ve ne de Kur'an bir şiir kitabıydı. O şiirin üstünde bir hikmet hazinesi, Allahın sözüydü. Kur'an şairlere şöyle seslendi: (Haydın birbirinizle yardımlaşın Kur'anın bir benzerini getirin.) getiremediler ve getiremiyeceklerdir. Güneş nasıl bütün ışık vasıtalarının üstünde göz kamaştırıcı bir üstünlük taşıyorsa, Kur'an da bütün dünya edebiyatı üstünde öylece haşmetli bir durum arzetmekte, bitip tükenmeyen bir hazine, batmayan bir güneş halinde yükselmektedir.

Peygamberimiz şâir değildi fakat şiiri sever, şâirleri överdi. Yeri geldikçe Lebid'in, (Allahsız her şey batıldır) anlamındaki şiirini söyler, maiyetlerinde Hassan, Revaha, Kaap gibi şâirlere yer verirdi. Peygamberimizin annesi Âmine, kızı Fatıma da şâir ruhlu, ince duygulu, yüksek ülkülü hanımlardı. Her ikisinin de şiirleri vardır.

Görülüyor ki, İslâmiyet, şiire değer vermiş, şâiri himaye etmiş, hitabeti dini bir vazife bilmiş, Peygamberimiz de güzel söz söylemekle dinleyenleri mestetmenin, kitleyi harekete getirmenin en güzel örneğini vermiştir. Bu dinî teşviklerden alınan ilhamla Müslümanlar arasında dünya çapında değerli şâirler yetişmiş, şiirin en güzel örnekleri verilmiştir. Meselâ Ömer Hayyam Rubai'nin Mevlâna, Mesnevinin, Süleyman Çelebi edebiyatta Sehl-i Mümteni denen üsubun misâlini vermiş, divan edebiyatında Alişir Nevaî, Fuzulî, Nefî, Nedim, Bakî, Galip; halk edebiyatında Yunus Emre, Karacaoğlan, Emrah, Gevheri gibi mümtaz şahsiyet hamasî alanda serhadlerden serhadlere dolaşan askerlerin, serdarların cengâverlik, kahramanlık duygularını şahlandıran Âşık Ömer gibi ozanlar yetişmiştir.

Namık Kemal, vatan aşkı, hürriyet; Mehmet Emin Yurdakul milliyet duyguları terennüm eden şiirler yazmış, Mehmet Âkif, Çanakkale şehitleri için milletce borçlu bulunduğumuz anıdı yapmazdan önce şiirleriyle

Araştırmalar :

YİĞİTLİK BELGESİ: PERÇEM

Yazan: (Merhum) Prof. Mahmut R. GAZİMİHÂL

"Kelin perçemi" sözü, kelin tepesinde perçem bulunmadığını anlatmakla müstehzî bir kinaye kalmaktadır: Kel olmayanların başlarında çoğu zaman perçem bulunuşunu da bilgi halinde bu söz yaşatagelmiştir! Yurtta yakın nesillere kadar nice delikanlılar başlarını yan, ön ve arkalardan çepeçevre ustura ile kazıtarak tıraş olur, yalnız tepede upuzun bir tutam saç bıraktırırlarmış; bu bir yiğitlik alâmeti idi, Görenekti. Batı Anadolunun efeleri perçem denilen bu tutamları yakın nesillere kadar yaşattılar: Üstüne giydikleri "kızıl börk" (sonradan: fes)'lerinin upuzun püskülleri de perçemin başlıktaki timsaliydi.

Perçemin görünüşünü anlayabilmek için Uzak Doğu erkek başlarına dair çıkarılmış bir yığın fotografların eskicelerini buluşturup görmek yeter. Uygur erkekleri de örgülü perçemliydiler. Bizde, bu saç kesimi kalktıktan sonra, yani nesillerdir, yurdun nice semtlerinde türlü hayvanların at yelesi gibi sarkık saçlarına PERÇEM denilir olmuştu. Isparta'da asmanın püskülü köklerine, Velikköy'de (?) mısır püskülüne perçem denildiğine işaret ediliyor. Teşbihlerdir. Bununla beraber perçem adının Asyada başlangıçlarda insan saçı hakkında kullanılmamışlığını göreceğiz: Erkek saç tutamıdır.

Kelimenin aidiyetini anlayabilmek için eski yeni Türkçe ve farsça sözlüklere baş vurunca gördük ki: her iki dilde kelime eskidir. Ancak, farsçanın edebî kaynaklarında yeri olduğu halde, bizde halk dili malı kalarak yaşamıştı. Araştırırken "perçin" kelimesi de bir müvazilik halinde dikkatimizi çekti, o da her iki dilde eski [1] Türk lûgatçılarından birleri her iki kelimenin, bir kısmı yalnız birinin veya öbürünün farsçalığını işaretlemiş, bazıları da her ikisini Türkçe bilmişlerdir. Son çıkan Türkçe Sözlük haklı olarak sonuncu kanaate katılmıştır.

PERÇEM sözü ilkönce Kaşgarlı Mahmud'un divanında geçer ki o sözlük bütün mevcut ferhenklerden eskidir (M. XI. y.): oğuzcalığı kaydıyla PERÇEM ve bir de onun anlamdaşı olarak BEÇKEM kelimelerini kaşgarlı veriyor; anlamları "alâmet, belge" dir. — "Beçkem: alâmet, belge; ipekten veya yaban sığırı (= yak) kuyruğundan yapılma alâmet olup savaş günlerinde yiğitler takınırlar. — Beçkemlenmek, savaş gününde ve başka günlerde belge takınmak" diyor. Böylece kelimenin Oğuz Türkçesinden farsçaya geçmişliği sabit oluyor. O dile geçen bir kelimeden mecaz anlamlar ve hattâ bir fiil bile töremiş olsa, ana kaynak eğer Türkçeyse kelimenin kendisi de Türkçe sayılır. Dalgınlık etmeyelim.

Beçkem sözü perçem'den daha eski söyleniş olsa gerektir. Aynı bir sözün metatezi düşünülebiliyor.

En eski Türk hakanlarının tuğ denilen alâmet çoğanları tepesinde de perçemler takılı bulunurdu. Onlarda, tabilhanenin adı, bu bayrakların adı gibi yine tuğ idi. Unutulmasın ki, yukarda sözü geçen yaban sığırı, Hoten'den Hind dağlarına kadarki yüksekliklerde (Orta Asya'da) yaşayan at kuyruklu yaban öküzüdür. Bu hal, perçem geleneğinin köknü oraların totemciliğine bağlatmaktadır. Başka türlü düşünülemez.

Perçem'in başlangıcı Turan ülkesi olduğunu anladıktan sonra, şimdi sonuçları şöylece sıraya koyabiliriz: 1) Perçemli tuğlar Anadoludan Osmanlı sarayının Üç Tuğlu Vezir, Dokuz Tuğlu Vezir mertebeleriyle birlikte tarihini kapadı; 2) Tuğ adlı tabilhane, "mehterhane" ile tarihini kapadı [2]; 3) Perçem, yiğitlerin tepe saçı örgüsüyle tarihini ayrıca kapadıysa da, adı hâlâ mısır püskülüyle toprağımızın altında yaşıyor.

Türkçeye girmiş farsçalar sayısında farsçaya da Türkçe'ler girmişti.

---

edebî ve ebedî bir anıt yapmış, ölmez bir eseri olan (İstiklâl Marşı)nı yazmıştır.

Şâirler bir milletin duygusunu, ülküsünü dile getiren insanlardır. Meselâ Pâkistan şâiri İkbal de milletinin hürriyet duygularını dile getirmiş ve onlara bugünkü egemenlik haklarına kavuşma ülküsü telkin etmişti.

İslâmiyet şâire, şiire önem vermeseydi, şâirlerimiz duygularını ve ülkülerini dile getiren deha ve zekâlarını nasıl kullanma imkânını bulabileceklerdi?

[1] Perçin sözü, erçin, elçin, dipçin, biçin yapısında Türkçe olsa gerek. Perçinlemek fiilimiz karşısında farsça "perçiden" fiili var. Eğer Türkçe ise perkitmek fiilimizin "per" köküne çin eki katılarak yapılmış olabilirdi. Bu da araştırılmak ister. Ben Türkçeden yana düşünüyorum.

[2] M. R. G, Türk Askeri Mızıkaları Tarihi (İstanbul 1955).

Kitaplar Arasında :

"BAYBURTLU CELÂLİ"

Yazan: Hikmet DİZDAROĞLU

Halkevlerinin kapatılmasından beri, folkler, halk edebiyatı ve saz şairleri hakkındaki yayımlar çok azalmıştır. On beş — yirmi yılın gerisinde kalan imanlı, ülkücü hava ortadan silinmiştir. Çevre; maddî çıkar ve bencil davranış örnekleriyle dolu. Onun için, yayın seli arasına, arada bir, göktaşı gibi düşen, saz şairleriyle ilgili eserleri özel bir açıdan değerlendirmek gerekiyor. Bayburtlu Celâlî'yi (1) bu duygularla inceledik. Onda, aradıklarımızı tümiyle bulmasak bile, bizi, çevresine etkin bir saz şairiyle yüz yüze getirmesini yine de azımsanmıyacak bir hizmet saymaktayız.

Sayın Mahmut Kemal Yanbeğ, Bayburt'un yetiştirdiği değerlerdendir. Bundan üç yıl önce, 5.x.1960 tarihini taşıyan mektubunda, bize, "Celâlî hakkında çoktan beri yazdığı" bir eseri olduğunu bildiriyor, fakat "fırsat bulamadığı" için yayımlıyamadığını anlatıyordu. Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti'nin gün ışığına kavuşturduğu eser, mektupta söz konusu edilen eserdir.

Önsözden anlaşılıyor ki, Bayburtlu Celâlî, 1937 yılında hazırlanmıştır. Nedir ki, sayın Yanbeğ, o günden bu yana, eser üzerine bir daha dönmemiş, yeni yayımları izlememiş görünüyor. Elimizdeki kitap, 27 yıl önceki haliyle basılmış durumda.

Bayburtlu Celâlî hakkında o zamandan beri inceleme ve araştırmalar yapılmamış, yeni metinler yayımlanmamış olsaydı, mesele yoktu. Oysa, Celâlî ile ilgili nice yazılar çıkmış, nice parçalar derlenmiştir. Bu satırların yazarı, Celâlî üzerinde en çok duran kişidir. Yanbeğ'in eserine gelinceye değin, bizden öncekilerin hepsinin ortaya koyduklarından artık sayıda şiirlerini yayımlamıştık. Çoğu, bu dergide çıkmıştı ve durumu kendilerine bildirmiştik. Bunları da görmemişler. O yüzden, bizim yayımladığımız şiirlerin bir bölüğünü aynen eserinde bulmaktayız ; yâni ikinci kez basılmaktalar.

Daha önemlisi, yukarıda andığımız mektubunda, Trabzon Halkevi'nin İran adlı dergisinde Celâlî ile ilgili yazıları çıktığını bildirdikleri halde, onların da izine rastlamıyoruz.

Celâlî üzerine derinliğine eğilemeyişinin nedeni olarak, görevinin ağırlığını öne sürmektedirler (s. 9). Biz, hoş görsünler, bu düşünceye katılmıyacağız: Bu sözler, 1937 yılında söylenmiştir. Kendileri 1954 yılında emekliye ayrıldıklarına göre, o günden kitabın basıldığı 1962 yılına değin, 8 yıl geçmiş demektir. Bu bakımdan, "görev ağırlığı" özrü de ortadan kalkmıştır. Bu sekiz yıl, "Celâlî'yi daha fazla incelemek" için mükemmel bir fırsattı. Öyle iken, işi başkalarına bırakmak, belki de gerçekleşmesi "muhal" bir umuda bağlanmak oluyor, kanısındayız. Biz, bunu, ancak, kendilerinden bekliyebilirdik.

Eser, bilimsel yöntemlere göre değil, bir halk hikâyesi biçiminde yazılmıştır. Bunun sonucu olarak, şiirler, türlerine ya da kafiyelerine göre sıralanmıyarak, yeri geldikçe, verilmiştir. Bir fihrist de eklenmediğinden, hangi türde kaç şiir yayımlandığı, kitabı baştan sona tarayıp bir liste yapmakla mümkün. Bu durum, şiirleri denetleme işini güçleştirmektedir.

Celâlî'nin edebî kişiliğine hemen hiç dokunulmamıştır. Nerede, hangi şiiri söylediğini belirtmenin yanı sıra, ve onlardan önce, şairin edebî kişiliği açıklansaydı, şüphesiz, daha yararlı ve olumlu bir iş yapılmış olurdu. Saz şairleri hakkındaki araştırmalarda genel olarak göze çarpan başlıca eksiklerimizden biri budur; sayfalar boyu gereksiz ya da önemsiz bilgiler verilir de, can alıcı noktalar ihmal edilir; şairin sanatı, özelliği, deyişi belirtilmez.

Bayburtlu Celâlî, özellikle iki noktayı aydınlatmıştır.

1. Celâlî'nin doğum ve ölüm yıllarını artık belirli rakamlara bağlıyabiliriz. Şimdiye

---

rihini kapadı; 2) Tuğ adlı tabilhane, "mehterhane" ile tarihini kapadı [2]; 3) Perçem, yiğitlerin tepe saçı örgüsüyle tarihini ayrıca kapadıysa da, adı hâlâ mısır püskülüyle toprağımızın altında yaşıyor.

Türkçeye girmiş farsçalar sayısında farsçaya da Türkçe'ler girmişti.

[2] M. R. G, Türk Askeri Mızıkaları Tarihi (İstanbul 1955).

degin, doğumu için inandırıcı bir tarih verilememişti. Gerçi sayın Yanbeğ de kesin bir rakam bildirmiyor. Fakat, yaklaşık olarak, H. 1267 (M. 1850/1852) yılını gösteriyor. Şinasi Özdenoğlu da bir makalesinde, Celâlî'nin, öldüğü sırada, 70 yaşında bulunduğunu, buna göre 1845 yılında doğmuş bulunması gerektiğini öne sürüyordu (**Gerçek Âşıklardan Bayburtlu Celâlî, Ülkü dergisi, yeni seri, no. 62, 16 Nisan 1944**). Böylece, şairin, 1845 — 1850 yılları arasında dünyaya geldiğinden artık şüphe edilemez.

Celâlî'nin ölümü için de çeşitli tarihler öne sürülmüştür. İki yazımızda bu konuyu ele alarak doğruyu bulmaya çalışmış, her ikisinde de ölümünün 1915 yılında olabileceği sonucuna varmıştık (1 — **Bayburtlu Celâlî'nin Ölümüne Dair, Fikirler dergisi, no. 264 — 265, 29 Şubat 1944, İzmir. 2 — Celâlî Hakkında Bir Açıklama, Türk Folklor Araştırmaları dergisi, (no. 17, Aralık 1950).**

Bizden önce, Pertev Naili Boratav — Halil Vedat Fıratlı **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**'nde, Şinasi Özdenoğlu da adı geçen makalesinde, kaynak göstermeksizin, bu tarihi öne sürmüşlerdi.

Sayın Yanbeğ'in de aynı bilgiyi vermesi, Celâlî'nin ölüm tarihine kesinlik kazandırmıştır.

2. Celâlî'nin babası, anası, akrabaları ve koruyucuları hakkındaki bilgilerimizi de sayın Yanbeğ'e borçluyuz. İlkin **Bayburt** dergisinde verdiği bilgileri kitabında da tekrarlamıştır.

Yapılan açıklamalara göre Celâlî'nin babası Abuş Dayı adında birisidir. Annesi, aynı köyde, Kerimoğulları'ndandır; yazık ki adı bildirilmiyor. Celâlî, üç kez evlenmiştir; iki oğlu olduğu biliniyor.

Kitapta, Sümmânî — Celâlî karşılaşmasına hiç dokunulmamış. Yayımlanan şiirler arasındaki **Ay — Gün Destanı**, tek başına, Celâlî'nin gösteriliyor. Oysa, aslında, Sümmânî ile Celâlî'nin ortak eseridir. Bu destanda Sümmânî Ay'ı, Celâlî de Gün'ü (Güneşi) temsil etmektedir (Daha geniş bilgi için şu yazılarımıza bakınız: 1 — **Sümmânî — Celâlî Karşılaşması ve Ay — Gün Destanı, Fikirler dergisi no. 268 — 269, 30 Nisan 1944, İzmir. 2 — Celâlî Hakkında Bir Açıklama, Türk Folklor Araştırmaları dergisi, no. 17, Aralık 1950).**

Bu karşılaşmadan, sayın Yanbeğ'in de haberi bulunduğunu sanıyoruz. Çünkü Nesip Yağmurdereli, son kıtası:

Hâfız gider isen Bayburt şehrine
İnşallah dalarsın ilmin kahrine
Sümmânî'den selâm aşkın nehrine
Tapşır Celâlî'ye emanetimiz

biçiminde olan parçayı, sayın Yanbeğ'den aldığını söylemektedir (**Sümmânî, Hayatı Ve Şiirleri, s. 75**).

Eserin en büyük hizmeti, bize, Celâlî'nin yeni şiirlerini kazandırmış olmasıdır. Gerçekten, yaptığımız bir inceleme sonunda, ilkin bu kitapta yayımlanmış 23 koşma, 4 destan (**Ay — Gün Destanı** daha önce bizim tarafımızdan yayımlanmışsa da, aralarında farklar bulunduğu için, bu toplama katılmıştır), 3 semai, 2 kıta (öteki kıtaları bilinmiyen bir koşma ve bir semai kıtası), 1 aruzlu parça saptadık. Bu dergide tefrika edilen **Bayburtlu Celâlî'nin Şiirleri** dizisine başlarken, şairin, çeşitli kaynaklarda ilk kez basılan şiirlerinin sayısını bildirmiştik (**T. F. A. dergisi, no. 127**). Sayın Yanbeğ'in ortaya koyduğu metinlerden sonra, orada verilen sayılar değişmiştir.

Kaynakları bir kez daha taradık, Celâlî'nin şimdiye değin yayımlanan şiirlerinin bir listesini çıkardık. Son durum şöyledir (Aynı parça birkaç yerde çıkmışsa, ilk basıldığı kaynakta gösterilmiştir. Buna karşılık, bir parça, önce bir kaynakta eksik olarak çıkıp da sonra tamamı başkası tarafından verilmişse, son kaynağa mal edilmiştir; ayrıca, küçük varyant farkı olan metinler, dikkate alınmıştır):

Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu) (**Erzurum Şairleri, 1927**): 1 koşma.

Murat (Uraz) (**Halk Edebiyatı Şiir ve Dil Örnekleri, 1933**): 2 koşma.

Mustafa Nihat Özön (**Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi, 1934**): 1 koşma.

M. Halit Bayrı (**Halk Şairleri Hakkında Küçük Not'ar, 1937**): 1 destan.

P. N. Boratav — H. V. Fıratlı (**İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, 1943**): 2 koşma, 2 semai.

Şinasi Özdenoğlu (**Gerçek Âşıklardan Bayburtlu Celâlî, Ülkü dergisi, yeni seri, no. 62, 16 Nisan 1944**): 5 koşma.

Sadettin Nüzhet Ergun (**Türk Şairleri, c. II**): 2 koşma.

Hikmet Dizdaroğlu (**Fikirler dergisi, no. 264 — 265, 1944**): 1 koşma, 1 aruzlu parça.

Hikmet Dizdaroğlu (**Fikirler Dergisi, no. 268 — 269**): 1 destan.

Hikmet Dizdaroğlu (**Türk Folklor Araştırmaları dergisi, no. 127, 128, 129, 131, 133, 134, 135, 136, 138**): 22 koşma, 2 destan, 1 kıta (koşma kıtası), 2 aruzlu parça.

Bayburt dergisi (**no. 1, 1950**): 1 aruzlu parça.

M. Kemal Yanbeğ, (**Bayburtlu Celâlî, 1962**): 23 koşma, 4 destan, 3 semai, 2 kıta (birisi koşma, birisi semai kıtası), 1 aruzlu parça.

Genel toplam: 61 koşma, 8 destan, 5 semai, 4 kıta, 5 aruzlu parça.

Adını anmadığımız kaynaklar, bilinen ve daha önce çıkan metinleri aldıkları için, listede göstermemişlerdir. Bizim gözümüzden kaçmış bâzı kaynaklar da olabilir; ancak, o kanıdayız ki, verdiğimiz listedeki sayılar, Celâlî'nin ele geçen şiirlerinin büyük çoğunluğunu içine almaktadır. Bir başka deyimle, Celâlî'nin, en az, bu sayıdaki şiirleri yazılı metin olarak elimizde bulunuyor, demektir.

Sayın Yanbeğ, Celâlî'nin 300 sayfalık bir divanı olduğunu da bildirmektedir (s. 8). Bu divan, ortada yoktur. Bir mutlu raslantı ile ele geçmesini dilemekten başka ne yapabiliriz?

(1) **Mahmut Kemal Yanbeğ, Bayburtlu Celâlî — Hayatı ve şiirleri, İstanbul, 1963, 79 sayfa. Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayınlarından.**

Yatırlarla İlgili İnanışlar :

TEKİRDAĞ YATIRLARINDAN SARI KIZ

Yazan: Aydın OY

(Ermişi dervişi çok olan bu ulusta kadını da erkeği de bu payeden nasibini almıştır. Tekirdağ'da da kadın ermişler arasında bir Sarı Kız vardır.)

Sarı Kız, gelin olmak üzere iken ölür. Sağlığında sapsarı saçları olan bu kızın unvanı, adından çok bilinir, zamanla adı unutulur da kendisi sadece Sarı Kız diye çağırılır. Öldüğünde Sarı Kız'ı Tekirdağ'da Şabanoğlu semtindeki eski mezarlığa gömerler.

Ölümünden sonra birçok kimseye rüyasında görünen Sarı Kız'ı, bir gece iyi kalbli bir adamcağız da rüyasında görür. Sarı Kız bir dilekte bulunur; "Ne olursun, benim mezarımın etrafına taş duvar örüver, ben de sana iyilik ve yardımda bulunurum" der ve kaybolur.

Bu rüyayı gören adam, ertesi sabah uyanır uyanmaz Sarı Kız'ın mezarı etrafına hemen dizboyu yükseklikte bir duvar ördürür.

O günün gecesi, Sarı Kız yine adama rüyasında görünür, ona dualar eder, bu sefer de ikinci bir dilekte bulunur: "Her kim ne dilemiş ise gelsin benim mezarıma mum diksin, bütün dilekleri yerini bulur" der.

O gün bugündür Sarı Kız'ın mezarına adağı, dileği olanlar mum dikerler. Pazartesi ve cuma geceleri Sarı Kız'a mum dikenler, kibritlerini kutularıyle birlikte orada bırakırlar. Mum dikilirken üç Kulhuvallah ve bir Elham okunur, istek söylenir.

Sarı Kız birçok bakımlardan ziyaret edilir ama bu ziyaretlerin içinde en enteresan olanları şunlardır:

Bir kimse, özellikle bir çocuk, öldüğünde onun sağlığında giydiği elbise v.b. Sarı Kız'a getirilip bırakılır. Sarı Kız'ın o gece bunları alıp elbise değiştirdiğine inanılır.

Kırk gün içinde doğmuş olan iki çocuk birbirinin kırklısı olurlar. İlk kırk gün içinde anneleri bir yerde karşılaşmamağa dikkat ederler; şayet karşılaşırlarsa çocuklarında görülen ağlamanın sebebi olarak bu olay görülür ve hattâ annelerinin birbirleriyle karşılaşması yüzünden çocukların suratlarına bir çirkinlik geldiği bile söylenir. Bu durumda, çocuklar Sarı Kız'a götürülür, çocuğu bir kişi yatırır diğeri kaldırır, anneleri eve geldiklerinde Sarı Kız'a mum adarlar ve çocuklar anlattığımız durumdan kurtulunca hemen Sarı Kız'a adadıkları mumu dikerler.

Yürüyemiyen çocukları da anneleri Sarı Kız'a getirirler ve çocuklarının bir giyeceğini oraya bırakırlar, âdet böyledir. Bundan böyle çocukların yürüyeceklerine inanılır.

Bu iyiliklerine rağmen adadığını unutanların başına felâket getirdiği de olur Sarı Kız'ın. Bakın ilk olarak bu iş nasıl olmuş:

Sarı Kız'ın hayali bir gece Sarı kuş şeklinde çıkar, oradaki selvi ağaçları üzerinde "Ku! Ku!" diye ötmeğe başlar. Bir gece mezarının bulunduğu bahçenin sahibine görü-

YÜRÜKLER VE GELENEKLERİ

Yazan: Mehmet ÇOKAL

Yürükler, (yörükler) Orta Asyadan batıya doğru iki kol halinde yayılan, Kavimler Kapısından geçip Balkan yarımadasından Avrupaya geçen Oğuz Türkleri ile diğer kolu müslümanlığı kabul edip Türkmen [1] adını alarak Maveraunnehir ve Horosanda yerleşmişlerdir. 1040 yılında yapılan "Dandanakan" muharebesiyle hakimiyetlerine son verilen Müslüman Oğuzlar batıya doğru akmışlardır. 1071 Malazgirt Savaşı Anadoluya Yürük Türkmenlerinin yerleşmesine yol açmıştır. Ön. ce Sivas, Erzurum, Erzincana yerleşmişler, Melikşah zamanında Batı Anadoluya gönderilen Türk Komutanları ile beraber Ege ve Marmara sahillerine kadar gelmişlerdir. Anadolu Selçuklu Devletinin sönmesiyle, Selçuk Üç Beyleri müstakil beylik kurmuşlardır. Germiyen, Saruhan, Aydın, Karasi, Menteşe beylikleri Oğuz boyu Türkmen aşiret Yürükleridir.

Osmanlılar [2] zamanında Türkmenler konup göçer oldukları için bunlara Yürük adı verilmiştir. Fatih ve Kanunî zamanında Yürükleri toprağa bağlayıp, vatan müdafasında faydalanılmak istenmiş ve bazı kanunlar çıkarılmıştır. Şöyle ki:

1 — [3] Yürükler gezgincilik yapmaz davarlarını dağıtıp ziraatla iştigal ederlerse, Yürüklükten çıkarlar.

2 — Bunlar sıra ile askere alınır, Yürükbeyleri kendilerine rehberlik eder. Görevleri, top çekmek, kale muhafızlığı, devlet binalarını yapmaktır.

Zamanın devletini dinlemeyen azılı yürükleri, hükümet Kıbrısa sürmüş. Bunlardan bir kısmı İskenderun Limanından gemiye binmeden kaçmış. Muğla, Manisa, Aydın, Kütahya'ya yerleşmişler. Hükümetin baskısı ile ziraatla iştigal edip toprağa bağlanmışlar. Yerleştikleri yerlere kendi isimlerini vermişlerdir. Bugün Anadoluda bir çok yerler Yürük aşiretlerinin isimlerini taşır.

Yaptığım incelemelerde:

Alaşehir köylerinden Akkeçilide Akkeçili aşireti, Bahadır aşireti, Bahadir köyünde, Karaca aşireti Kula'nın Karaca köyünde, Kozlu aşireti Alaşehirin Kozlu köyünde Caber aşireti Alaşehirin Caber Tatar, Caber Burhan, Caber Fakılı Caber Delimusalı köylerinde yerleşmişler. Bozok Türkmenleri Bozdağda yerleşmişler. Bugün Uşak Vilayetinin en kalabalık sülalesidir.

Gökalp Ziya Bey: [4] Türk Medeniyeti adlı eserinde "Yürükler Celâlettin Harzemşah zamanında gelmiş Türkmenler" diyor. Çandar Tekeler, Karamanlar Sarılar, Karakeçililer bunlardandır. Demircide Candar Köyü, Eskişehrin batıgüneyinde Candar Tekke adıyle maruf bir Tekke [5] vardır. Bunlardan konup — göçer olan halen Uşak ilinde Karakeçili yürükleri mevcuttur. Mekânları yoktur, yaz kış çadırda yaşarlar. Kışın sahillere, yazın yaylâlara çıkarlar.

Ödemiş Kazasının adı da Ödemiş aşiretinin ismine izafeten verilmiştir. Türkiyede yaz aylarında yüksek yaylâlara çıkıp yaylâ hayatı yaşayan ve kışın hayvanlarını gütmek için sahillere inen bir karış toprağı olmayan yalnız bir köyün nüfus kütüğüne mecburî kayıt yaptıran Yürük aşiretleri çoktur. Geçimlerini hayvan mahsulünden temin ederler. Yürüklerin daha ziyade Uşak, Afyon, Aydın, Manisa illerinde fazla oldukları dikkatı çekmektedir. Fazla kalabalıktan hoşlanmazlar, Daima tenhâ yerleri severler Dağlar onların yurdudur. Erkeklerinin gömlek düğmeleri daima aşıktır. Bir Yürük şairi Mahdum Kulı'nın şu şiiri bunların tenhâ yerlerden hoşlandığını açıklıyor.

Gönül der ki; Halktan çekilip
Girsem dağlar, taşlar içine
Günahlarımı düşünerek,
Yüzümü yaşlarla yıkasam,

Kimi görsem bir düşüncede
Benim gönlüm endişede,
Doğrak yerde, bir köşede
Dursam ağaçlar altında.

---

nür, "Bana bir çocuk kurban edeceksin!" derse de kadın umursamaz.

Bir ay geçmeden o evin çocuğu ölür, yeni doğan çocukların hepsi de birbiri ardısıra ölünce halk, Sarı Kız'dan son derece çekinmeğe ve adaklarını hiç geciktirmeksizin yerine getirmeğe başlar.

Edebiyat Tarihi:

18. YÜZYIL TEKKE ŞAİRİ: TESLİM ABDAL

Yazan: Cahit ÖZTELLİ

Teslim Abdalın şimdiye değin, Sadettin Nüzhettin "Bektaşi Şairleri" (1930) kitabında 19 nefesi çıktı. Yine aynı yazarın bu kitabında "Denizli'de namına izafetle bir bektaşi tekkesinde metfun olan Teslim Sultan Abdal isminde bir aziz vardır. Bu şiirlerin ona ait olduğunu bilmiyoruz." diyor. Daha sonra yayımladığı "XVII. asırdan beri Bektaşi — Kızılbaş Alevî şairleri ve nefesleri" eserinde şu bilgi verilmiştir: XVII. asrın yarısında yaşadığı tahmin olunan Bektaşi şair ve azizlerindendir. IV. Murat devri şairlerinden Kul Mustafa da bir manzumesinde bu şahsiyetten bahsediyor. Denizlide namına izafe edilmiş bir bektaşi tekkesinde medfun olan Teslim Abdal Sultanın bu şair olup olmadığı hakkında sarih bir fikir yürütemiyeceğiz. XVII. asırdan itibaren yazılan birçok mecmualarda şiirlerine rasladığımız bu meşhur bektaşinin bazı nefeslerini dercediyorum." diyor ve eski kitabından 15 şiirini alıyor.

Burada Sadettin Nüzhet bir yanlışlık yapmış, IV. Murat devri şairlerinden Kul Mustafa diye bahsettiği şair için, aynı kitapta (S. 60) Kayıkçı Kul Mustafadan başkası olduğunu ve ondan sonra yaşadığını tahmin ettiğini söylüyor ki, bu doğrudur. Teslim Abdaldan bahseden Kul Mustafa (aynı kitap):

Dördümüzü bir araya sürdüler
İriş Teslim Abdal, gel imdat eyle
Sordular da bol bol zahmet verdiler
İriş Teslim Abdal, gel imdat eyle

Dörtlüğü ile başlıyan ve her bağlama mısrası "İriş Teslim Abdal, gel imdat eyle" mısrası ile biten nefesidir. Bu nefesin genel havasından anlaşıldığına göre, Alioğlu, Dedemoğlu gibi (bk. T. Folklor Araştırmaları, sayı: 73 — 74) Kul Mustafa da "Bedrettinli" dir. Teslim Abdalın müridi olup aynı tarihi nedenler yüzünden kovuşturmaya uğramıştır.

Bendeki cönklerden birinde Kul Mehmed adlı Bektaşi şairi de Teslim Abdal'dan, bir nefesinde şöyle bahsediyor:

Hamza Baba'dan çıktık yalınız
Hacı Şemseddin'e uğrar yolumuz
Dedegi Baba bizim serdarımız
Sarı Kazak alsın bizim elimiz

Kepenkli Baba'ya uğrar yolumuz
Teslim Sultan versin bizim dolumuz
Abdi Bey Sultan'ım versin yolumuz
— — — — — — — — —(eksik)

Teslim Sultan'dan bir dolu içtim
Sabahın seherinde o belden aştım
Mürüvvet Yatağan'ım koynuna düştüm
Sana niyazım var ey Niyaz Baba

Bu uzun gezi destanında daha birçok Babaların adlarından söz edilmiş olup bundan Denizlideki Teslim Sultan olduğu kuvvetle tahmin edilebilir. Bunun da konumuz olan şair olduğu düşünülebilir.

S. Nüzhet'in birinci kitabındaki ikinci nefesi, ben de başka bir cönkte buldum. Benimki bir dörtlük artık olup onun okuyamadığı son mısra bende tamdır, ve bazı sözler başkadır. Bu nefesi de aşağıya alıyorum:

---

[1] Recep Akıncı — Kütüphane Müdürü: Eski Phildelphia Bugünkü Alaşehir adlı eser. Bölüm III. Alaşehirde Yürükler Sahife 43.

[2] Cemâl Kutay — Tarihçi — İstiklâl ve Hürriyet Mücadelesi Tarihi — Bölüm Cihan içinde Türkler, Sayfa 594.

[3] Alaşehir tarihi S. 44.

[4] Ziya Gökalp — Türk Medeniyeti Tarihi.

[5] Avni Candar — Anadoluda Türk Beyliklerinin hükûmet kurma teşebbüsleri adlı Makale Ülkü dergisi Sayı 32.

Benim bu sözlerim her daim sana
Bir yuva yapupta göçer imişsin
Haklı nefeslerim kâr etmez sana
Buyruk okunurken kaçar imişsin

Hiç ilin sözüne benzemez sözün
Şu iki cihanda karadır yüzün
Omuzu alıklı, kulağı uzun (1)
Kösteği kırıp ta kaçar imişsin

Yazık senin endamına, boyuna
Muhabbetin vardır Havvâ soyuna
Elin yetmez Abı Kevser suyuna
Zehirden, zıkkımdan içer imişsin

Yattığın yere viran denilsin
Ağyarsın, ahrete yarar değilsin
Çifte kantar yüke giren değilsin
Gökre deve gibi kaçar imişsin (2)

TESLİM ABDAL eder mevali başım
Dünü günü kudurgundur işim
Terzisi mi oldun sen bu kumaşın
Sındısın urmadan biçer imişsin (3)

Sadettin Nüzhet'teki dördüncü nefes Âşık Ömere benzektir (bk. S. Nüzhet, Âşık Ömer, no: 658). Bu koşma o zamanlar çok beğenilmiş; yine XVII. yüzyıl şairlerinden Kul Mustafa, Gevherî ve Bektaşi şairi Kul Nesimî benzekler yazmışlardır (Âşık Ömerin birçok şiirlerinin olduğu gibi, bu koşması da Aydınlı Ömerî'ye maledilmiştir ki, bunda hatâ, derleyicilerin cönklerde buldukları her Ömer mahlâslı şiiri Ömeri'ye maledecek kadar işin acemisi ve cahili olmalarındandır.)

Teslim Abdal, kendi cönklerinde bulunan yayımlanmamış bir nefesinde, kendi hayatı hakkında oldukça aydınlatıcı, önemli ipuçları vermektedir. Önce nefesi verelim, sonra gerekli açıklamayı yapalım:

Ben pîrimden destur aldım, giderim
Efendim, akıtma gözüm yaşını
Ben özümü Hakka teslim eyledim
Hak onarsın cümle âlemin işini

Deryadayım, denizdeyim, yeldeyim
Dört köşede ağızdayım, dildeyim
Pîrim imdat eyle, yaman haldeyim
Ben gam ile yoğurmuşam işimi

Pîrim Alioğlu'ndan bize gel oldu
Mürşit duydu, müşkil işim hal oldu
Yardımcımız Şah Merdan Ali oldu
Urum'a yolladım gönül kuşunu

Gayret kuşağını bağladık bele
Her nereye varsam Efendim bile
Alnımıza Hak'tan yazılan gele
Ben o zaman gördüm idi düşümü.

TESLİM ABDAL eder, çekmedi darlık
Birlik nerde olursa orda olur varlık
Serime uğradı zalım ayrılık
Ben o zaman gördüm idi düşümü.

Benim daha önce çıkan (Türk Folklor Araştırmaları, S. 73 — 74) iki yazımdaki Alioğlu demek ki Teslim Abdal'ın da mürşidi. Bu nefes, o yazılarımda verdiğim Dedemoğlu'nun Alioğlu'ndan da bahseden nefesine benzektir. Alioğlu, Şeyh Bedreddin müritlerindendir. XVII. yüzyılda bu tarikat erleri hâlâ gizli çalışmaktadır. Bu yüzden şiddetli bir kovuşturmaya uğramışlardır. Bu kovuşturma işini berkiten, elimizde bir belge de var. XVII. yüzyıl başlarında Aziz Mahmut Hüdayî, Padişaha hitaben yazdığı bir mektupta, Rumelideki Bâtinî zümreleri yani Bedreddin müritleri ahvalinin Hızır Paşadan sorulmasını tavsiye eder (bk. Fuat Köprülü, Pir Sultan Abdal, S. 64).

Bedreddin müritlerinin çabaları, hükümeti dikkate sevkedecek kadar ileri gitmiş olmalı ki Alioğlu da Dedemoğlu da ve son olarak Teslim Abdal da aynı kovuşturmadan şikâyet etmektedir. Şu duruma göre Alioğlu bir ayaklanmanın başındadır ve Dedemoğlu, Teslim Abdal onun müritleridir. Yapılan kovuşturma sonunda üçü de yakayı sıyırmışlardır. Bu çabaların yüzyılın sonlarına kadar sürdüğünü, Rumelindeki başka tarihî olaylardan çıkarmak mümkündür.

Teslim Abdal, yukarıdaki nefesinde "Gönül kuşunu Uruma" yoladığını söylüyor ki kendisinin Anadoludan Rumeliye geçtiği anlaşılıyor. O zaman Sadettin Nüzhetin dediği, Denizlideki türbenin Teslim Abdala ait olduğu daha kuvvetle söylenebilir.

Şimdilik XVII. yüzyılda yaşadığını kesin olarak saptadığımız Teslim Abdalın Bedreddinli olduğu ve Alioğlu'nun müridi, onun da müridinin o çağda yaşamış Kul Mustafa (Kayıkçı Kul Mustafa değil) olduğunu öğrenmiş oluyoruz. Şimdilik elimizde yirmi nefesi bulunan Teslim Abdal hakkında, ileride bulunacak belgelerle yeni bilgi elde edilebilir.

1) Alık: Semer; 2) Gökre: Azgın, köpürmüş; 3) Sindi: Makas.

Sarısözen'in Eserleri Vesilesile:

TÜRK HALK MUSİKİSİNDE OKTAV BÖLÜMÜ

Yazan: Halil Bedi YÖNETKEN

Uzun yıllar halk musikisi ile uğraşmış, bağlama çalmış, bütün bağlama, saz çeşitlerini ve öbür halk musiki aletlerini de iyi tanımış, önce Sıvas ve dolaylarının, resmi devlet derlemeleriyle de bütün yurdun halk musikisi ile yakından temasa gelmiş, derlenen ezgilerin birçoğunu notaya çekme işiyle zihin yormuş, denilebilir ki ömrü halk ezgisi düşünmekle geçmiş rahmetli arkadaşım, 16 yıl süren derlemelerde, çok tehlikeli gezilerde kader yoldaşım sevgili Muzaffer Sarısözen, musiki folkloru konusunda önemli problemlerimizden biri ve belki de en önemlisi olan Halk musikisinin oktav bölümü hakkında her ne kadar hiç bir yerde kesin bir açıklama yapmamışsa da 1952 de çıkardığı, 86 halk ezgisini ihtiva eden "Yurttan Sesler" adlı kitabının başına yazdığı 3 maddelik ön sözün üçüncü maddesinde şunları kaydetmiştir: (Folklorcularımızın da kitaptan faydalanmaları düşünülerek "Aralık" larda görülen farkların koma nisbeti diyez ve bemollere rakkam koymak suretiyle işaretlenmiştir. Okullarda bu çeşit rakkamlı "Arıza" ların yok sayılarak natüreline gidilmesi ve sadece üçle gösterilmiş bemollerin tam bir bemol halinde icrası ehemmiyetle göz önüne alınması gereken noktalardandır.) Sarısözen bu kitabında normal, yani üzerine rakkam konulmamış diyez ve bemol işaretleri dışındaki bu arızalar bilindiği gibi önlerine konuldukları sesleri 5 koma tizleştirir veya pesleştirirler — birçok yerlerde 2, bazı yerlerde de 3 rakkamlı bemoller kullanmış, ölümünden birkaç ay önce bastırdığı, 150 ye yakın ezgiyi ihtiva eden "Türk Halk Musikisi Usulleri" adlı kitabında ise daha ileri giderek, normal diyez ve bemoller dışında 1,2, 3,4 rakkamlı bemollerle 2,3 rakkamlı diyez işaretleri kullanmıştır. Demek rahmetli bazı ezgilerde bazı sesleri bir, bazılarını da iki, üç ve dört koma (bir de 5 komalık bemol var) pes bulduğu gibi, bazılarını da 2,3 ve 5 koma tiz bulmuştur. Sarısözen halk ezgilerini, usullere ait olan son eserinde Sanat musikisinin makam yazış geleneğine uyarak istinsah etmiş, meselâ Hüseyni, Karcığar, Saba Hicaz çeşnili ezgileri hep (La) dizisi üzerinden notaya almış, çeşitli ayrı komalık perdeleri ayni dizilerdeki seslerde kullanmıştır. Bu itibarla karar perdesini (La) kabul edip, haber verdiği çeşitli diyez ve bemollü sesleri ve düz, tabiî sesleri sırasına ve yerlerine koyacak olursak bir oktavda 24 perdenin, 23 aralığın meydana gelmiş olduğunu görürüz. —Kitaptaki "Gül Ezerler" türküsü ile transpoze ezgileri hesaba katmadığımızı hatırlatalım. — Bu perdeler tam sekizli aralığında şu şekilde sıralanabilir: (La), (5 koma pes Si), (4 koma pes Si), (3 koma pes Si), (2 koma pes Si), (1 koma pes Si), (Si bekar), (Do bekar), (2 koma tiz Do), (5 koma pes Re), (5 koma tiz Do), (3 koma pes Re), (Re bekar), (5 koma pes Mi), (3 koma pes Mi), (Mi bekar), (3 koma tiz Mi), (Fa bekar), (3 koma tiz Fa), (4 koma Tiz Fa), (5 koma tiz Fa), (Sol bekar), (5 koma tiz Sol), (La bekar). Değişik komalı diyez ve bemollerden yalnız çeşitli si perdelerin hangi ezgilerde kullanılmış olduğunu işaret edelim:

1 koma bemollü Si: "Fatmalı — Elazığ" — Sayfa: 22,2 komalı si: birçok ezgilerde, meselâ "Madimah — Gemerek", sayfa: 14,3 komalı si: "Kavak — Gaziantep" sayfa: 25,4 komalı si: "Osman Paşa" sayfa: 24,5 komalı normal Si—Si bemol — özellikle Hicaz çeşnili bütün ezgilerde.

Sarısözen bu kadar çeşitli perdeleri acaba neye dayanarak, ne gibi araçlarla ölçerek buldu Falan ezgide bir sesin bir komalık değil de iki komalık, 3 komalık değil de 4 komalık, 2 koma tiz değil de 3 koma tiz olduğunu acaba nasıl hesapladı? Bağlama çalan bazı yakın talebeleri hocalarının bu sesleri, bağlama üzerinde bir majör ton aralığını 9 komaya bölerek koma farklarını parmak ve kulakla tesbit ettiğini söylüyorlar. Acaba bulduğu sesler frekans gösteren aletlerle aransa ayni gerçekle mi karşılaşılır? 1957 denberi Ankara'dan ayrılmış bulunuyorum, çok değişik perdelerin varlığını bildirdiği kitabını çıkardıktan sonra, çok kısa bir an için kendisini bir defa İstanbul'da radyoevinde, bir defa da Ankara'da ameliyatından sonra Küçükesat'taki evlerinde görebildim, bu yazıda söz konusu ettiğim meseleye dair kendisiyle bir konuşma yapmaya, bu perdeleri nasıl bir metotla tesbit ettiğini

öğrenmeye fırsat ve imkân bulamadım. Halk musikisinin sesleriyle, en hurda teferruatıyle bu kadar meşgul olmuş ve vakitsiz bir çağda tanrının rahmetine kavuşmuş olan aziz arkadaşıma, özellikle bu son yıllarda yaptığı çalışmalardan sonra Türk halk musikisi oktavının perde bölümü hakkındaki şahsî kanaat ve inancını sormayı çok isterdim, ne yazık ki bu mümkün olmadı. Sarısözen gibi halk musikisiyle o kadar haşır neşir olmuş bir insanın halk musikisinin her hangi konusunda söylediği sözler hemen ve kolayca reddedilemez. Bu inancımı başka bir fırsatta, halk oyunları seminerinde de herkesin huzurunda arzetmiştim, onun düşüncelerinin, buluşlarının, kanaatlerinin, gerçek deyebildiği şeylerin, üzerlerinde durulmaya, münakaşa edilmeye değer nesneler olduğunu anlatmak istiyorum.

Ana konu bize göre sadece musiki konusu değil ayni zamanda fizik — akustik, matematik, hattâ alet, araç, makine ve laboratuvar konusudur. Vakıa bu konuda bu güne kadar hiç bir çalışma yapılmış değildir, meselâ rahmetli Mahmut Ragıp Gazimihâl'le Ahmed Adnan Saygun'un Paris'ten hocaları olan tanınmış Fransız müzikçisi Öjen Borel büyük Türk Tanburundaki perdelerin yerlerini ve oktavı 12 bölümlü 780, 728,762 milimetrelik bağlamaların perdelerini Tanbur perdeleriyle karşılaştırarak, aralarındaki farkları da kaydederek Savart metoduna göre ölçmüş ve bu ölçülere ait Cedvel M. R. Gazimihal'le Hulûsî Karsel'in beraberce çıkardıkları "Ankara Bölgesi Musikisi Folkloru" adlı kitabın 41. sayfasında dercedilmiştir. Daha önce Öjen Borel, S. Y. Ataman'ın bir müracaatına da cevap vermiş ve Savart ölçülerini göndermişti. Oktavı 12 bölümlü Bozuk perdelerinin Savart hesapları Atamanın 1938 de basılan "Anadolu Halk Sazları" adlı kitabında neşredilmiştir.

Frekans ölçen bir aletle bir çalışma da ben yaptım, onu kısaca arzedeyim:

Birkaç yıl önce İstanbul'da Ahmed Yamacı, Orhan Dağlı.. gibi kendilerine güven diğim sanatçıları bağlamalarıyla beraber İstanbul Teknik Üniversitesi Fizik Laboratuvarına götürdüm, orada Sayın Profesör Mehmed Öğder'in Lûtuf ve delâletiyle çeşitli bağlamaların saplarında bir oktav içindeki perdeleri "Ryall — Sullivan, Precision Heterodyne Oscillator, O — 16000 Cycles per sec" adlı frekans ölçeği ile, bir kısmını saniyede 880 titreşimli La diyapazonu, bir kısmını da 870 titreşimli diyapazona göre ölçtük, şu sonuçlar elde edildi: (880 titreşimli La sesine göre, sol anahtarlı porte altında ikinci ek çizgideki La sesinin frekansı 220, (Si bemol 233,5), (Si bemolle si bekar arasındaki perde 241,5), (Si bekar 246,9), (Do 261,6), (Do diyez 277,2), (Re 293,7), (Mi bemol 311,8), Mi ile mi bemol arasındaki perde 321), (Mi bekar 329), (Fa 349,2), (Fa diyez 370), (Sol 392), (Sol diyez 415, 3), (La 440)

Saniyede 870 titreşimli diyapazona göre de sol anahtarlı portenin ikinci aralığındaki La ile porte üzerindeki ilk ek çizgi üzerindeki la arasındaki oktavda (La 435), (Si bemol 461), (si ile si bemol arasındaki perde 485), (Si bekar 488), (Do 517), (Do diyez 548), (Saba perdesine karşılık re bemol 578), (Re bekar 580), (Mi bemol 616), (Mi ile mi bemol arasındaki perde 644), (Mi bekar 652), (Fa diyez 732), (Sol 776), (Sol diyez 822), (İnce la 870)

Hemen itiraf etmek lâzımdır ki bu çok ince ve nazik, olağanüstü işitme, kontrol kabiliyetine dayanan bir çalışmadır. Elde edilmiş olan bu rakkamlar katiyen son ve kesin rakkamlar değildir. Bu çalışmalara devam etmek, müzikalitelerine, sazlarına güvenilir kimselerle çeşitli aletler üzerinde uzun incelemeler, akustik ölçeklerle çalışmalar yapmak lâzımdır. Başka ülkelerdeki Türklerin musiki aletleri ve dizileri için de çalışmalar yapılmıştır. Rusya'da Viktor Belayef'le Uspenski adlı bilginler, Orta Asya Türklerinin, özellikle Türkmen ve Özbeklerin musiki aletleri üzerinde "Cent" metoduyla ölçmeler yapmışlardır. Belayef "Halk Musiki Aletlerini ölçmek için Rehber" adlı, Devlet Musikisi yayınları Dairesi tarafından 1931 de Moskova'da basılmış olan eserinde doğu Asya uluslarının çalgıları ölçülmüştür. Bunlar daha çok Türkmen ve Özbek Dutara'sı, Özbek Tanburu, Horasan Tanburu, Özbek ağaç Neyi, Türkmen Tüydük'ü, (Düdük), Özbek zurnası.. gibi aletlerdir. Belayef ölçüde kullanılan "Cent" usulü için şöyle der: (Mukayeseli müzikoloji çalışmalarında bütün ilim dünyasınca kabul edilmiş bir metodtur.) Bu çalışmada daima tanınmış sanatçıların, aşıkların, Baksıların sazları ele alınmış, meselâ Türkmen dutarası için Baksı Atamuradoğlu Baymurad'ın dutarası, Özbek dutarı için Buharalı Tahircan Devletoğlu'nun çalgısı, Özbek tanburu için Buharalı Marufcan Taşpulat'ın tanburu, başkaca, vaktiyle Merc'li Ali İnce Usta tarafından yapılmış Tahtapazar'lı Nobet Baksı'nın dutarası ölçülmüştür. Belayef Türkmen nefesli çalgısı (Tüydük) için şöyle yazar: (Biz bu sazda öyle bir saz tipi görüyoruz ki bunun icadı Sümer ölçüsünün icadından da eski bir devre aittir, tahminen 5000 senelik. Orta Asya'da bunun daha eskileri vardır, bunlardan bir tanesi Başkırt Korayıdır.) Çalışmalar arasında Özebek Derebeylik devrinde Türkistan'ın yüksek, aydın tabakasının musikisine ait bir alettir.

Sazlarımızı, perdelerimizi, dizilerimizi beynelmilel metotlar, akustik araçlarla ölçelim ve gerekli ilmî, ve son sonuçları arayıp bulalım, fakat bu konuda yapılacak bir iş daha vardır ki o da en tabiî musiki âleti olan hançeremizden çıkan sesleri, hançeremizin oktavında bulunan perdeleri de ölçmektir. Kısacası esas olarak Türk Halk musikisi oktavına giren, Türk halk musikisi oktavını bölen sesleri kesin olarak tesbit etmektir. Bu konuda müzik ve fiziko — matematik bilgilere, ileri ölçek aletlere, uzun ve metodik çalışmalara ihtiyaç vardır.

Sözlerimi tekrar Sarısözen'in kitabına dönerek bitirmek istiyorum: Rahmetlinin son kitabı her ne kadar "Türk Halk Musikisi Usulleri" adını taşıyorsa da yukardanberi görüldüğü üzere o, ayni zamanda halk musikisi dizilerinde kullanılan ince perde farklarını da gösterdiğinden halk musikisinin oktav bölümü ve perdeleri hakkında da önemli bir kaynak ve belge niteliğini taşımaktadır. Kitaptaki iddiaların, başkalarının bu konuda yapacakları, yapmakta bulundukları incelemelerle karşılaştırılması gerekli ve tabiî bir iş olacaktır. Gelecek yazımda Usuller hakkındaki düşüncelerimi açıklıyacağım.

Erzurumlu Saz Şairi
AŞIK SÜMMANİ
Yazan: Mehmet Kardeş
Özgü Yayınevi Hürriyet Gz. Karşısı — İst.

Bize gelen KİTAPLAR

* Emily ERONTE — Nurettin ÖZYÜREK: "Rüzgârlı Tepe". Roman. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı: 49. 17x12 boyunda, 304 sayfa, 4 lira.

* Anton ÇEHOV — Nihâl Yalaza TALUY: "Martı". Oyun, 4 perde. Varlık Tiyatro Serisi: 10. 17x12 boyunda, 64 sayfa, 2 lira.

● Pierre MAEL — Nihâl Yalaza TALUY: "Küçük Ocakçı". Fransız çocuk hikâyesi. Varlık Çocuk Klâsiklesi: 25. 17x12 boyunda, 62 sayfa, 1 lira.

● Bertrand RUSSELL — Ender GÜROL: "Evlilik ve Ahlâk". Varlık Faydalı Kitaplar: 24. 17x12 boyunda, 176 sayfa, 5 lira.

● Necip ALSAN: "La Bruyere". Hayatı, sanatı, eserleri. Varlık Dünya Klâsikleri: 21. 17x12 boyunda, 86 sayfa, 2 lira.

● Nedim ORTA: "Yarının Büyüklerine Hayat Bilgisi Şiirleri, II" 16x12 boyunda 32 sayfa, 60 kuruş. Kanaat Matbaası, Uşak.

● Mehmet Ali AĞAKAY: "Atatürk'ten 20 Anı". Türk Dil Kurumu Tanıtma Yayınları, Çeşitli Konular: 1. 14x20 boyunda, 38 sayfa, 1 lira.

● "Dilde Sadeleşmenin Sınırı Ne olmalıdır?" T. D. K. Tanıtma Yayınları, Açık Oturumlar Dizisi: 1. 20x14 boyunda, 82 sayfa, 3 lira.

● Ömer Asım AKSOY: "Dil Üzerine Düşünceler, Düzeltmeler" T. D. K. Yayınları: 190. 20x14 boyunda 148 sayfa, 3 lira.

● AĞAKAY — AKSOY — ARISOY — — DİLAÇAR—ÜLKÜTAŞIR: "Dil Devriminin 30 Yılı". T. D. K. Tanıtma Yayınları, Dil Konuları Dizisi: 2. 14x20 boyunda, 104 sayfa, 3 lira.

● A. DİLAÇAR: "Devlet Dili Olarak Türkçe". T. D. K. Tanıtma Yayınları dizisi: 3. 14x20 boyunda, 24 sayfa, 1 lira.

● Hikmet DİZDAROĞLU: "Türkçede Sözcük Yapma Yolları". T. D. K. Tanıtma Yayınları Dizisi: 4. 14x20 boyunda, 24 sayfa, 1 lira.

● Sami N. ÖZERDİM: "Harf Devriminin Öyküsü". T. D. K. Tanıtma Yayınları Dizisi: 5. 14x20 boyunda, 40 sayfa, 1 lira.

ÖMER ASIM AKSOY

Yazan: Ali Rıza ÖNDER

Halkbilim (folklor) alanlarından birisi olan halk dili konusunu Gaziantep'te, bilimsel yoldan yürüyerek ilk inceleyen araştırıcı, Ömer Âsım Aksoy olmuştur. 1945 — 1946 yıllarında Türk Dil Kurumunca bastırılmış olan üç ciltlik eseri, bu alanda bir anıt değerindedir. Şimdi bu eserin sahibi sayın Aksoy'un yaşantısını özetliyoruz:

Ö. A. Aksoy, 1898 yılında Gaziantep'te doğdu. Babası bu şehrin eski ailelerinden Küllüzade Abdurrahman efendidir. Okur yazar bir kişi idi. Ancak ileri bir tahsili yoktu. Babasından kalan mallarla geçinirdi. Çevresinde temiz bir insan olarak iyi bir ad bırakmıştı. Oğlu Ömer Âsım, sekiz yaşında iken Abdurrahman efendi kırkbeş yaşlarında dünyadan göçtü. Aksoy'un anası Fatma hanım da Gaziantep'in eski ailelerinden Bayramzadelerin kızıdır. Okur yazarlığı yoksa da güzel Kuran okurdu. Melek gibi bir ev kadını idi. Eşinden sekiz yıl sonra kırküç yaşlarında iken öldü.

Aksoy, ilk öğrenimini 1911 de, orta öğrenimini 1916 da Gaziantep'te bitirdi. Bu tarihle yüksek öğrenime başladığı 1925 tarihi arasında geçen dokuz yılın üç yılını Halep ve Gaziantep'te posta ve telgraf memurluğu, Gaziantep Ticaret İdadisi Türkçe ve Ticari ilimler öğretmenliği ile geçirdi. 1920 — 1921 de Gaziantep savunmasına katıldı. Gaziantep'in düşmesi üzerine yedi ay kadar Maraş'ta kaldı. Kurtuluştan sonra Gaziantep'te, Gazi Sancak ve Halk Dili gazetelerinin başyazarlığını, ortaokulun ve Amerikan Kolejinin Türkçe öğretmenliğini, Darü'l — hilâfetü'l — aliyye medresesinin riyaziye öğretmenliğini, üyeliğini, bu cemiyetin Halk Mektebi adlı Maarifi Mahalliye cemiyeti yönetim kurulu okulunun müdürlüğünü, öğretmenler derneği başkanlığını, Türk Ocağı vilâyet kâtibi umumiliğini yaptı. 1924 de evlendi. 1925 de İstanbul'a giderek Hukuk Fakültesine girdi. 1928 de pekiyi derece ile diploma aldı. Nizip'te iki yıl savcılık yaptıktan sonra çekilerek Gaziantep'te avukatlığa başladı. Avukatlıkla birlikte lise edebiyat öğretmenliği, C. H. Partisi Gaziantep il yönetim kurulu başkanlığı ve halkevi başkanlığı da yapıyor ve "Gaziantep gazetesine yazılar yazıyordu. 1932 de geçir-

Ömer Asım Aksoy

diği ameliyatta bir böbreğini kaybetti. (Öteki böbreğinde de dört taş vardır). 1935 de Gaziantep Milletvekili oldu. Bu görevi arka arkaya dört dönem (onbeş yıl) sürdü. 1950 de emekli oldu. Üçü erkek, biri kız, dört çocuğu ile beşi erkek, biri kız altı torunu vardır.

Gaziantep'te başlıyan "Türk Dil Kurumuna yardım" çalışmalarına Ankara'ya geldikten sonra da devam etti. 1941 yılında dil kurumu filoloji kolu başkanlığına, 1951 de bu kol ile derleme kolunun birleştirilmesinden meydana gelen Derleme — Tarama Kolu Başkanlığına seçildi. Bu görevi, şu satırların yazıldığı 1963 yılında da üzerindedir. Bu yirmi yıl içinde, başkanı bulunduğu kollarca hazırlanmış ve basılmış eserler şunlardır:

Tanıklariyle Tarama Sözlüğü	I	1943
„ „ „	II (A—İ)	1945
„ „ „	II (K—Z)	1952
„ „ „	III	1954
„ „	IV	1957
Söz Derleme Dergisi	6	1952
„ „ „	5	1957

Söz derleme dergisinin ikinci baskısı için 1952 — 1959 arasında yurt ölçüsünde geniş bir derleme yaptırmış, birinci baskı için gelen 150000 fişe karşı bu kez 450000 fiş elde etmiştir. Yeni baskı eskisini de içine almaktadır. Birinci cilt (ki yalnız A harfidir) baskıya verilmiştir. (1962)

Özel çalışmaları ile hazırladığı ve Dil Kurumu Yayınları arasında çıkan eserleri de şunlardır:

Deyimler, Takım Sözler, Meşhur Sözler (Belleten 5—6 dan ayrıbasım)		1940
Gaziantep Ağzından Atasözleri (Belletenden ayrıbasım)		1941
Gaziantep Ağzı	I	1945
„ „	II	1945
„ „	III	1946
Şeyh Ahmet ve Nazmü'l — Leal (Belleten 1959 dan ayrıbasım)		1960
Dürrü'n — Nizam ve Nazmü'l — Cevahir (Belleten 1960 dan ayrıbasım)		1960
Anayasa Sözlüğü		1961—1962
Dil Üzerine		1962
Mütercim Âsım		1962

Dil Kurumu dışındaki eserleri şunlardır:

İki Damla Gözyaşı (Ağıt)	1918
İmlâmıza, Sarf ve Nahvimize Dair	1922
Tahrir ve Edebiyat Dersleri	1924
Gaziantep Dilinin Tetkiki	1933
Hasip Dürri	1933 — 1959
Gaziantepte Eti Eserleri	1934
Öztürkçe Dersleri	1935
Gaziantep Halkevi Broşürü (Başkanlığındaki bir kurul tarafından)	1935
Gaziantep Ağzında Sintaks Araştırmaları	1936
En Lüzumlu Kelimeler	1936
Güneş — Dil Teorosi ve III. Dil Kurultayı	1937
Aydî Divanı	1937 — 1954
Halkevi Konuşmaları	1938
Hasırcıoğlu Ağa	1941
Hasan Aynî ve Nazmü'l — Cevahir	1959

Bunlardan başka Gaziantep gazete ve dergilerinde türlü konularda yazıları çıkmıştır.

Yukarıda saydığımız eserlerden "Deyimler, Takım Sözler, Meşhur Sözler" ile "Gaziantep Ağzından Atasözleri", doğrudan doğruya birer halkbilim derlemesi niteliğindedir. "Halkevi konuşmaları" adlı kitapta da birçok halkbilim yazıları vardır.

"Gaziantep Ağzı" nın birinci cildi, dilbilgisi yönünden Gaziantep konuşmasının incelenmesine ayrılmıştır. Bunda, yerli konuşma, başka diller ve ağızlarla karşılaştırıldığı gibi halk konuşmasından pek çok parçalar saptanmıştır.

İkinci ciltte deyimler, meşhur sözler, atasözleri, dualar, beddualar yer almıştır.

Üçüncü cilt ise, Gaziantep Ağzından derlenmiş 5600 sözcüğü içine almaktadır. Bunlar için 7180 tanık gösterilmiştir. Kullanış örneklerinin sayısı bu rakamların dışındadır. 826 sayfa tutan üçüncü cildin sonundaki "Bitirirken" başlıklı bölümden şu satırları birlikte okuyalım:

"Birinci ciltte üç dört bin gözlem ve gramer özelliği, ikinci ciltte üç bine yaklaşan kalıplaşmış söz ve üçüncü ciltte on üç binden fazla madde bulunduğuna göre, 1600 sayfayı bulan bu üç ciltte 20000 kadar madde üzerinde incelemeler yapılmış demektir".

Yazarın yirmi yıl çalışarak hazırladığı bu büyük eserde, yerli konuşma inceliklerini açıklıyabilmek için hazırlanmış fonetik işaretlerden de faydalanılmıştır. Eserin, tümü, halk bilimle yakından ilgili olduğu gibi, özellikle üçüncü ciltte bir çok madde, doğrudan doğruya halkbilim konularının izahı niteliğindedir. Halk takvimi ile ilgili olarak (Yediye), (beşe), (üçe), (bire) maddeleri gösterilebilir. Oyunlar ile ilgili olarak, (arası kesme), (darabil), (gubbe çötürüm), (badaşmak), (hıcıp), (aşık) maddeleri ve halk sanatları ile ilgili olarak (lorta), (gaba lorta), (ges), (gaba ges), (ulu ayak), (özgerli) ile âdetler ve inanışlar konusunda da (okuntu), (el öpme), (şaba), (al basmak) maddeleri birer örnek olarak anılmağa değer.

Bunlardan halk takvimi ile ilgili (Yeddiye) maddesi aynen şöyledir: "Çiftçi halk takvimine göre ocak ayı ile şubatın iki üç haftasına denir ki tohum ekme zamanıdır. Bu zaman içinde koyunlar kuzular. Bundan sonra (beşe) gelir".

SARISÖZEN İÇİN

Yazan: Ahmet Kutsi TECER

Bu yılın ilk günü Ankara'daydım. Uzun bir süre Ankara Hastahanesinde yattıktan sonra şimdi evine dönmüş bulunan Sarısözen'i ziyaret için telefon ettiğim zaman ağabeyisi, az a dostum, eski bir folklorcu, eski bir gazeteci, emekli valilerden Abdülkadir Beyle karşılaştım. Birlikte oturuyorlardı. Telefonda sesi kırık ve titrekti. Muzafferciğin evde kaldığı sürece durumu düzelmediği için bir kaç gün önce Devlet Demir Yolları Hastahanesine kaldırıldığını söyledi. Dondum kaldım. Biraz sonra da onu çok seven ve takdir eden eşim le birlikte hastahanedeydik. Akrabalarından bir kaç kişi karşımıza çıktılar. Sarısözen'in hemşerisi olan genç doktoru da başucundaydı. Zaten yanından hemen hemen hiç ayrılmıyormuş. Sabaha karşı büyük bir kriz atlatmış. Hepsinin halinde bir gariplik, bir burukluk vardı. Muzaffer hareketsiz, fakat gözleri ışıl ışıl, bizi gördü. Hemen o bakışlarda sevincin parıltısını gördüm. Bense gücümün yeterince gösterme meğe çalıştığım gözyaşlarımı içime akıtmaya uğraşıyordum. Yanı başındaki oksjjen tüpü durmadan çalışıyordu. Kol damarından da serom veriliyordu. Beyaz örtülerinin arasında burasında belki de ani bir kanamanın sebep olduğu lekeler görülüyordu. Alnından öperken vücudunun sıcak ter içinde yüzdüğünü duydum. Bir kaç kelime de konuştu. Onu yormamak için daha çok biz bir şeyler söylüyorduk. Fakat odanın sessizliğinde asıl konuşan başka biri vardı: Kader. Yıllardır bir ideal için kendini cömertçe harcayan bu genç adam, böyle vakitsiz mi çökecekti? Üç gün sonra İstanbul'da Muzaffer Sarısözen'i kaybettiğimizi duyduğum zaman daha hâlâ gözbebeklerimde duran o hastahane odasının hayali birden silindi, onun yerinde şimdi ötelerden bakıyormuş gibi, ışıl ışıl, parıldayan o gözler, o sıcak, o dost bakışlar kaldı.

Sene 1930. Eylül. Yeni atanan bir öğretmen olarak Sivas Lisesinde meslek arkadaşlarımla tanışıyorum. O sıcak, o dost bakışların sahibi de oradaydı. Beni daha önceden tanıyormuş. İstanbul Konservatuarında Sivas şehrinin verdiği bir burs la müzik derslerine devam ettiği sırada ben orada Folklor üzerine bir konferans vermişim. Gün geçtikçe aramızdaki samimilik de artıyordu. Şehirde büyük küçük herkes onu tanıyor, seviyor, sayıyordu, Pırıl pırıl zekâsı, yüksek duygularla çalkanan ruhu, temiz kalbi ile herkesin sevgisini toplamıştı. Ailesinin bir kaç yüz senelik bir tarihi vardı. Ulucamiin bitişiğindeki baba evinde annesi ve en büyük kardeşiyle birlikte oturuyorlardı. Civarda evkafı gibi hayratı da tükenmiş, kendi de yıkılmış bir medrese, bir kütüphane binası büyük babalarından, büyük müftülerden, Müderris "Sarı Hatip Zade" Ahmet Hamdi Efendi'nin oğlu Müderris Numan Sabit Efendi'nin adını taşıyordu. Baba, oğul ikisi de 18 ci yüzyılın kalburüstü şairlerindendi. Ailede daha bir çok şairler, bilginler, musikişinaslar da yetişmişti. Hayatta olan ağabeylerinden — onlar beş kardeştiler — diğer ikisi de saz ve söz ehli idiler. Amcazedelerinden bazıları da ailenin bu geleneğini, şiir ve müzik merakını devam ettiriyorlardı.

O sıralarda şehirde, Muzaffer Beyle öğretmen okulu müzik öğretmeni Hüseyin Kaya'nın birlikte yönettikleri özel bir müzik okulu da vardı. Bir yıl sonra bu okul kapandı, ama o zamana kadar kendi gelenekleri içinde kapalı bir hayat süren Sivas gibi bir yerde Batı müziğini yaymak amaciyle açılan bu okul, öğülecek, inkılâpcı, ilerici bir adımdır. Sivas 30 Ağustos 1930 da, demiryolu na kavuşmuştu; fakat Sivas henüz eski Sivas, Aşık Meslekî'nin dediği gibi: "Her gün kapılarından beşyüz kağnı giren Koca Sivas" tı.

Evet, o tarihe kadar kendi gelenekleri içine kapanmış bir şehirdi Sivas, ama coğrafyanın ve tarihin ona kazandırdığı bir takım özellikler vardı ki insan hayatı üzerinde bunların derin etkileri görülüyordu. Sivas, tarih boyunca, doğudan batıya, güneyden kuzeye giden ana yolların büyük kavşaklarından biriydi. Bağdat yolu, Halep yolu oradan ayrılır, Erzurum'a, Malatya'ya gitmek için oradan geçilirdi. Büyük tüccar kervanları, misyoner dervişler, gezginci şairler yüzyıllarca bu yolları aşmış, ordular burada molalamış, buradan sınırlara yürümüştü. Selçukluların başlıca kültür merkezlerinden biriydi. Gök Medrese, Çifte Minare, Şifaiye ve daha bir çok eserler hâlâ ayakta, büyük bir

1941 yılında A. Kutsi Tecer, Muzaffer Sarısözen ve Ferruh Arsunar Ankara Halkevinde bir toplantıda

geçmişe tanıklık ediyorlardı. Hinterlandı ile birlikte Sivas, antik çağlardanberi çok eski kültürlerin karşılaştığı, eski Kapadokya'nın bir parçası, Medyalılardan Safevi İran'a kadar Doğunun dalgalarına karşı koyan bir içkale idi. Timurlenk burayı ele geçirdikten sonra kendini Anadolu'nun hâkimi bilmişti. Ondan daha önce de Erdana ile Kadı Burhaneddin yalnız ve yalnız bu şehre sahip oldukları için hükümdarlık iddia edebilmişlerdi. Tarih ve coğrafyanın hazırladığı bu şartlar altında uyanık bir insan topluluğunu barındıran Sivas, Atatürk'ün de büyük duraklarından biri olmuştu.

Muzaffer Sarısözen işte böyle bir çevrenin çocuğu idi. Yaradılıştan gelen kabiliyetleri dışında çevreden aldığı kuvvetli bir halk kültürüne de sahipti. Sivas'ta beraber çalıştığımız dört yıl zarfında onu, Hikmet Işık, Kâmil Kitapcı gibi rahmetli dostlarımla birlikte, o bölgenin yetiştirdiği seçkin aydınlardan biri olarak tanımıştım.

Sivas'ta ben kendimi zengin bir halk kültürü içinde buldum. Gider gitmez de çalışmalara koyuldum. Daha ilk zamandan itibaren Muzaffer Sarısözen benim en yakın iş arkadaşımdı. Maddî güçlükler yüzünden müzik okulu kapandıktan sonra Muzaffer bütün kabiliyetlerini müzik ve oyun folkloruna vermekte geçikmedi. 1931 yazında Kangal çevresinde yaptığımız uzun bir gezide müzik ve oyun konularında onun nasıl ince bir kavrayışı olduğunu hayranlıkla gördüm. O yıl içinde "Halk Şairleri Koruma Derneği" ni kurmak ve Sivas'ta bir "Halk Şairleri Bayramı" düzenlemek kararını verdiğim zaman elini bana ilk uzatan Muzaffer Sarısözen oldu. O zaman Belediye Reisi olan Hikmet Işık ta kurucular arasına girince derneğin Başkanı ve Umumî Kâtibi de artık belli olmuştu. Bu bayram bölge ölçüsünde bir kültür bayramı olacaktı. Oyun ekipleri hazırlandı. En iyi davul zurna takımları getirtildi. Bölgenin hemen her tarafından gelen halk şairleri dernekce ağırlandılar. Sazlar çalınmaya, davullar gümbürdemeye başladı. Şehirde meydanlarda gösteriler, kapalı yerlerde şiir toplantıları yapıldı. Devlet Demir Yolları Türkiye'nin her tarafından gelen yolculara geliş dönüş biletlerinde indirmeler yaptı. 5 Kasımda bayram başladı. Şehir bir hafta şenlik içinde çalkalandı. İstanbul, Ankara'da çıkan gazeteler büyük bir ilgi gösterdiler. Her şey iyi, her şey güzel, ama arkasından bir takım politik güçlükler kendini gösterdi. Onun için bayramı bir daha tekrarlayamadık, ama Türkiye'nin her yerinde anlayışla karşılandı, başka yerlerde de benzeri hareketler görüldü. Veysel Şatıroğlu ile dostluğumuz o zamandan başlar. Halk şiiri onun şahsında büyük bir sanatçı kazandı. Muzaffer Sarısözen için de artık memleketin özlü aydınları arasında seçkin bir yer ayrılmıştı.

Bu uzak hatıraları anarken şimdi de o zamanki sıcak heyecanı duyuyorum. Halk Şairleri Albümünde yayımlanan ilk notalardan sonra Muzaffer Sarısözen halaylar ve halk türküleri üzerinde çalışmalarına devam ediyordu. 1936 da, Saffet Arıkan'ın bakanlığında Cevat Dursunoğlu Yüksek Öğretim kadrosu içinde, bugün ayrı bir umum müdürlük olan Güzel Sanatları da yönetiyordu. Ben de bu dairenin şube Müdürü

Bir Ankara Türküsü :

SULTANIM, SULTANIM... SARI SULTANIM

Derleyen: İsmail Celâl GENÇTÜRK

Ankara'nın doğusunda, Ankara'ya bağlı olan Sulakyurtun Sofular Çiftliği köyü. İşte Sultan Türküsü burada yakılıyor. Sultan da türkü yakılmıyacak gibi değilmiş.

Bu türküyü aynı köyde oturan Arkadaşım Seyfettin Yüksel'den derledim.

Koçu'nun dağları duvar duvara
Salındı kekliğim indi pınara
Zalim dayım işimizi onara
Can ilikte, gönlüm sende Sultanım..

Düşürdüler Kırıkkale'nin yoluna
Bileyidim gider idim Çorum'a
Kelepçek vurdular Sultan'ın koluna,
Can ilikte, gönlüm sende Sultanım..

Koçu derler de dağın içinde
Sultan gül topluyor, bağın içinde
Sultan gibi yok köyün içinde.
Sultanım, Sultanım.. Sarı Sultanım.

İki candarma, bir onbaşı gelecek
Kâmil'den başlığı geri alacak
Sultan'ın yoluna bir kan olacak
Sultanım, Sultanım.. Sarı Sultanım.

Sultan'ın bağı da erikli dutlu
Mahkemeye girdim gönlüm umutlu.
Sultanın giydiği karalı kutnu,
Sultanım, Sultanım, Sarı Sultanım.

Sultan'ın bağı da erikli sazlı
Sana diyorum ey! Kayınım Fazlı"
Bin üçyüz saydum (verdim) daha da az mı?
Sultanım, Sultanım. Sarı Sultanım..

Aşağıdan gelir Kâmil Onbaşı
Küçük değil, on sekizdir yaşı!
Vebalde kalma Bilâl Onbaşı
Sultanım, Sultanım. Sarı Sultanım.

Dokuz imiş merdivenin badalı (basamağı)
Hayli zaman oldu suya gideli.
On gün oldu kız gönlün edeli.
Sultanım, Sultanım.. Sarı Sultanım.

---

idim. Eski Musiki Muallim Mektebi yerine Ankara Devlet Konservatuarının ilk temelleri atılıyordu. Paul Hindemith'in raporlarında milli musikiye de önem veriliyordu. Memleket ölçüsünde geniş bir anket hazırlamıştık. Sonunda, halk müziğini modern teknik araçlarla ve sistemli bir şekilde derlemek için hazırlıklara geçildi. Ses alma cihazları, diskler sipariş edildi. Bir müzik arşivi kurulacaktı. Şimdi de bu arşiv için ehliyetli birini aramak ve bulmak lâzımdı. Bu iş için benim adayım hazırdı: Muzaffer Sarısözen. Ankara'ya çağrıldı ve Sivas'a gönderdiğimiz ilk derleme ekipiyle birlikte kendi bölgesinde çalışmalara başladı. Müzik arşivimiz artık bir gerçek oluyordu. O sıralarda Ankara Radyosu bir yenilik gösterdi: İlk olarak "Yurttan Sesler" ve "Bir türkü öğrenelim" saatlerini programına koydu. Muzaffer bu işin başına getirildi. Böylece Sarısözen hayatının sonuna kadar bir yandan Konservatuvarda, bir yandan da Radyoda bütün memlekete halk müziği zevkini aşıladı, yaydı. Birçok yeni elemanlar, bir çok genç ekipler hazırladı. Yüzlerle halk müziğini notaya aldı. Halaylar ve türkülere dair değerli makaleler, kitaplar yayımladı. En son kitabı, "Türk Halk Musikisi Usulleri", bu alanda yayılan sistemli ilk eserdir. Yapı ve Kredi Bankasının kültür hizmetlerinden olan Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Tesisi içinde büyük hizmetler gördü. Ölümü üzerine, senelerce arkadaşlık ettiği değerli müzikolog — folklorcu Halil Bedi Yönetken ile Sivas folkloru üzerine kitaplar yayımlayan Vehbi Cem Aşkun Sarısözen'in kişiliği, biyografisi hakkında özlü makaleler yayımladılar. Böyle daha bir çok yazılar çıkacaktır, şüphesiz. Çünkü Sarısözen kendi alanında hem teorik konularda, hem bir halk eğitimcisi ruhiyle çalıştığı türküler ve oyunlar konusunda memleket ölçüsünde, hattâ memleket dışında isim yapmış bir insandır. Onun çalışmaları bu alanda bir dönüm noktasıdır. Bizim kuşağımız da, yeni kuşaklar da ona pek çok şey borçludur.

Ben bu yazımda, hatıraların yaprakları arasından, böyle bir insan cevherinin, bir Anadolu çocuğunun, kültür ve sanat çevremizde büyük boşluk bırakan yerini alıncaya kadar, etrafındaki çenberleri nasıl aştığını, nasıl kendini bir ideal uğruna adadığını bir kaç çizgiyle belirtmeye çalıştım.

O sıcak, o dost bakışlar.. Karşımda onları görüyorum.

Yurdun Dört Bucağından: VIII

SEPETÇİOĞLU OSMAN EFE, ZEYBEĞİ ve TÜRKÜSÜ

Yazan: Sadi Yaver ATAMAN

Kastamonu deyince, Sepetcioğlu türküsünü ve oyununu hatırlamamağa imkân yoktur. Güney Anadolu ve Ege bölgesinin yaygın Zeybek havası ve oyun çeşitlerinden ayrı tipik bir oyun karakteri gösteren Sepetcioğlu oyunu, Safranbolu Açkapı oyununda olduğu gibi, Zeybek oyun tarzının özellik taşıyan bir örneğidir.

Kuzey Anadolu bölgesinin yayılma şansı en çok zeybek oyunlarından biri olan Sepetcioğlu, okullarımıza kadar girmiş, fakat hiç bir yerde aslına uygunluğu sağlanamadığı cihetle, bir takım uydurma figürler, karıştırma ve yapmacık hareketlerle oyunun karakterinin bozulduğu görülmüştür. Radyolarımızda bile değişik ve katma bir takım özentili nüshalarla çalınıp çağırılmaktadır.

Türkünün yakılmasına, oyunun yapısına ve kuruluşuna tesir eden sebep ve olay, Anadolu tarihinin sayfalarında önemli izler bırakan, folklorumuza da geçen bir çağı dile getirir. 18. ci yüz yıl, Anadoluda yer yer derebeylerin en şiddetli hükûm sürdüğü çağlardır. Hükûmet içinde hükûmet kuran ve kendilerine has usullerle vergi toplayarak, halkı zulüm ve haksızlıkla idâre eden derebeylerine karşı zama zaman şuurlu bir halk hareketini temsil eden halk kahramanları çıkmıştır. Bunlar yaşadıkları çağın zulmüne karşı maddi güçleri ile olduğu kadar içsel duygularının kuvveti ile de savaşa girişerek, hürriyet fikrinin birer mücâhidi olmuşlardır. Bu kılıç ve fikir kahramanlarının çoğunun hayatı efsâneleşmiş, adları üzerine destanlar düzülmüştür. İşte bunlardan biri de Sepetcioğlu Osman Efe dive Kastamonu havalisinde ün salmış bir Anadolu çocuğudur.

Sepetcioğlu Osman Efe, Kastamonuya bağlı Araç kazasının Boyalı bucağı, yukarı Avşar köyünde doğmuş, Sepetçilikle geçinen Yörük soyundan gelme bir babanın oğlu imiş (1). Babası askerde ölünce küçük yaşta yetim kalan Osmanı, anası güç şartlar içinde büyütmüş, delikanlı çağına gelince, köyündeki Ağanın zulmüne dayanamıyarak Kastamonuya gelerek orada yerleşmiş ve baba zanaatı olan sepetçilikle geçinmeye koyulmuştur.

Kastamonuda Zalimâne hüküm sürmekde olan Derebeyi (bir rivâyete göre İsfendiyar oğulları sülâlesinden Hamza bey, başka bir rivâyete göre, Rüstem Bey, yahut Ali Bey) koyduğu ağır vergilerle halkı ezmekde ve haraca kesmektedir. Küçük sepetçi dükkânında, günde bir kaç sepet yaparak geçinen Osman, bu zalim derebeyine karşı, zaten küçük yaşta köyünde ağa zulmünden arta kalan büyük bir hınç beslemektedir. Bir gün dükkânında çalışırken, haraç toplayan derebeyinin adamları onu da bir haftaya kadar 100 sepet yapıp vermesi için zorlarlar. Fakir Osman derebeyinin adamlarına bu kadar sepeti yapacak kudreti olmadığını anlatmağa çalışır, fakat dinletemez, onların ağır muameleleri karşısında, derebeyi için ileri geri söz söylediği bahanesiyle zorla yakalanarak derebeyinin huzuruna çıkarılır. Derebeyi Osmana ağır hakaretlerde bulunur hatta onu öldürmeğe kalkışır. Osman bu zalim adama karşı içi dolu olduğu için dayanamaz, koltuğunun altında taşıdığı saldırmaya asılır ve zorbanın hesabını görür. Onu yakalayıp zindana atarlar, bir kolayını bulup zindandan kaçan Osman, Aracın Cülpü Dağına sığınır ve derebeyine karşı tek başına savaşa girişir. Memleketi zâlim bir derebeyinden kurtaran ve o zamana kadar kimsenin çıkıp kurtulamadığı zindandan kaçarak zalimlerle savaşı göze alan Osmanın adı, "Sepetcioğlu Osman Efe" diye namlanır.

Osman Efe öldürdüğü zalim derebeyinin yerine geçen oğlunun daha da zulmünü artırarak halkı ezmesi karşısında, halktan aldığı kuvvet ve imanla tek başına savaşmağa devam eder, bu arada vaktiyle köyde sözlü bulunduğu sevgilisi ile de evlenir. Derebeyi Osmanın ihtiyar anası ile genç karısını yakalatarak sarayda hapseder ve Osmanın gelip teslim olmasını, olmadığı takdirde anasını da, karısını da öldüreceğini ilân eder. Osman bunu haber alınca bir gece gizlice saraya girmeğe muvaffak olur ve derebeyinin odasında bastırarak tehditle, anasını ve karısını kurtarır, beraberce dağa çıkarlar. Artık yiğit anası ve karısı da Osmanın yanındadır.

Pehlivan yapılı, ağır başlı, güzel saz çalıp türkü çağıran ozan ruhlu bir yiğit olan

Osmanı, diğer halk kahramanlarından ayıran taraflar vardır. Bir kere, ölünceye kadar yanına karısından ve anasından başka kimseyi almadan tek başına savaşmıştır, halkın gönül rızasiyle yardımından başka kimseden, ne fakirden, ne de zenginden asla haraç almadan geçinmiş, herkese daima iyilik ve yardım duygusu ile hareket etmiş, ırız namus kollamıştır. Osman Efenin bir yiğitlik tarafı da, en sıkışık zamanında bile saldırmasının ters tarafını kullanarak cana kıymaktan sakınmasıdır. Zaten Kastamonu uşağınca saldırmanın yüzünü kullanmak kahbelik sayılır.

Zalimlere karşı böylece savaşa girişen Osman Efe, ne çare ki kahir kuvvet karşısında fazla dayanamamış, sığındığı Gülpü Dağında derebeyinin Sipâhileri tarafından çevrilerek Kahramanca bir savaştan sonra, anası ve karısı ile beraber öldürülmüştür. Bir rivâyete göre, yakalanıp, üstün körün bir muhakemeden sonra İstanbula sevkedildiği ve orada boğdurulmak suretiyle idam edildiği söylenmekde ise de, bu gerçeğe uygun olamaz, zira Osman, yakalanmaktansa ölümü göze alacak kadar cesur ve kahraman bir yiğit olarak tanınmıştır.

Sepetcioğlunun savaşları ve öldürülmesi sahnesi, başlı başına bir cesaret, yiğitlik ve kahramanlık destânıdır. Türküsü ve hikâyesi nesilden nesile aktarılarak, bu gün hâlâ aynı heyecan ve aynı duygu ile söylenmekte, oyunları her toplantıda oynanmaktadır. Sepetcioğlu Osman Efe, gerçek bir halk kahramanı olarak gönüllerde yaşamaktadır. Sepetcioğlu Türküsünün başlıca karakteri "ağıt" dır. Bir yiğidin kötülerle savaşmasını, kahramanlıklarını ve bu yolda ölümünü dile getirir. Oyununun bütün figürleri, Kastamonu uşağının ağır başlılığını, uysallığını, tevazuunu, yürek bütünlüğünü, zulüm ve haksızlık karşısında direnmenin ve savaşma duygusunun, ölümü göze almanın asaletini göstermesi bakımından maşeri ve üniversel değer taşır (2).

Kastamonu Halk Musikisi de Kuzey ve Orta Anadolu Halk musikileri karakterini taşımaktadır. İnebolu ile Bartında, Karadeniz Havasına geçer. Kastamonuda uzun Hava çeşidi pek yoktur, sâdece kayabaşı ve mani ve divan tarzında kırık havalarla destelenmiş serbes ölçülü ağızlar vardır. Oturak havaları ve oyun havaları diye iki kısımda mutalâa edebileceğimiz oyunsuz ve oyunla beraber çalınıp söylenen Türküler arasında, bilhassa koşma tarzının en güzel örneklerine rastlanır. Eski Sazcılar ve bunlardan bu gün yaşamakta olan 80 lik Yorgansuzun Hakkı Çavuş, Kastamonu Halk musikisini, Oturak Havaları, Uzun hava (Divan), ayak ve oturak gibi deyimlerle ayırmışlardır. Oturak havaları ekseriyetle, oyun türkülerinden evvel çalınır, müstesna olarak bir veya bir kaç parçası koşmalardan sonra çalınan ara sazlarda oyun da oynanmaktadır. Bu gelenek ağıt ve destanlarda görülür. Köroğlu, Gencosman, Sepetcioğlu, Gökçeoğlu, Gümüş Iprık isimlerini taşıyan "ağıt" larda bu gelenek vardır.

Kastamonuda çifte telli kabilinden Göbek oyun havalarına ender rastlanır. Köylerde davullu köçeklerde görülen bu tarz göbek oyunlarına Kastamonuda itibar edilmemektedir. Bu tip oyunlara Kastamonulular (Göbek Çalkamak — sallamak) diyorlar. Saz ve kadın âlemlerinde oynanan kadın oyunlarında dahi, tahrik edici, cinsi ve bayağı hareket ve figürlere yer verilmez. Ancak Kastamonuda da Safranbolu'da olduğu gibi Kürt veya Cingan, yahut Aptal denilen göçebe çingenelerin (Yörük ve Türkmen gezginci toplulukları ayırmak lâzımdır) mübalâgalı ve müstehcen vücut hareketleri ile oynadıkları oyunlar ancak gelip geçici bir merak ve tecessüs uyandırmaktan ileri iz bırakmaz, bu tip oyunlardan yerleşmiş olanlara pek ender rastlanır.

Kastamonuda oturak âlemlerine — Safranboluda olduğu gibi "Muhabbet" yahut "Gız oynatma" denir. Bu âlemlerde asla lâubalilik, gevşenme ve sırıncama diye bir şey yoktur. Her kes, musiki ve oyunların zevkindedir, behimi ve cinsi arzulara yer verilmez, kadınlara kimse bu maksadla ve yan gözle bakmaz, kadınların kime ait olduğunu da kimse bilmez görünür. Adaba aykırı hareketler cinayetle biter.

Kastamonuda Sepetcioğlu türküsü ve oyun havasından başka, yakımalarına âmil olan hâdiseleri ile mahalli özellik taşıyan türkülerden "Gökçeoğlu — Çırdak — Yarım çırdak — Beyler Bahçesi — İndim dere beklerim — Topal Koşma, aşağı imâret" gibi isimler alanlar gerçekten mânalı ve hisli türkülerdir. Bunların dışında bilhassa Safranbolu, Konya, Bolu, bir kısım Bartın taraflarından gelme türkülere de rastlanmaktadır.

Kastamonu halk musikisinin yukarda bahsi geçen türkülerinden bazılarını gelecek yazımızda halkın hâdiseler karşısında teessürünü ifadede gösterdiği içliliğe örnek olarak alacağız.

(1) Küçük yaşta, Safranboluda türküsünü dinleyip oyunlarını seyrederek, sonraları bizzat çalıp oynadığımız "Sepetçioğlu" nun hayatına ait araştırmalarımız arasında, bu havaları çok iyi çalıp/söyleyen ve oyunlarını oynayan, Aşık Muharrem, Pekmez Mehmet, Balaban Mehmet, Şahi, Akçaoğlu Mehmet usta, Kuru Ferioğlu, İbrahim, Yemenici Kel Mehmet, Kunduracı Hakkı Usta ve sairenin gibi bir kısmı Atatürkün şapka inkılâbı dolayısiyle Kastamonuyu ziyaret ettikleri sırada huzurlarında da oynayan usta Bağlamacı ve oyuncular-dan gördüğüm ve dinlediğim, daha sonraları, Kastamonu Türkülerinin bir çoklarını Ankara Devlet Konservatuarı arşivine de veren İhsan Ozanoğlu ile, bana bir çok Doküman ve basılı eserlerini göndermek lütfunda bulunan Nasıh Çelenligil'den faydalandığım gibi, bizzat Kastamonu' da, Araç'da, Boyalı bucağı ve Afşar köyünde yaptığım uzun araştırmalar ve çeşitli rivayetler arasında en uygun bulduğum kaynakları esas tuttum "Dağların arslanı Sepetcioğlu Osman Efe" adlı yazdığım eser, İstanbul Maarif Kütüphanesi tarafından yayınlanmak üzeredir. Ayrıca bazı sinematografik süjeler ilâvesiyle hazırladığım senaryosu da And Film müessesesi tarafından, bir çok sahneleri mahallinde ve Safranboluda çevrilmek suretiyle Filme alınmış ve bu mevsim gösterilmeğe başlamıştır.

2) Musikisi ve oyunu hakkında yakında yayınlayacağımız (Halk Müziği Genel görünüşü ve oyunlarımız) adlı kitabımızda etraflı bilgi verilmiştir.

Kaybettiğimiz Hocamızın Arkasından :

SARISÖZEN'E AİT HATIRALARIM

Yazan: Ahmet YAMACI

Dört ocak günü telefonla ani bir haberle beynimden vurulmuşa döndüm. Türk folkloru emsalsiz bir folklorcuyu kaybetmişti. İşte ölüm onu da aldı. Muzaffer Sarısözen hoca değerli bir folklorcu idi. Vefatı bilim dünyamız için büyük bir kayıptır. Ölüm günü olan 4 ocak 1963 tarihinden 3 ay evveline kadar çalışma gücünü hiç kaybetmemiş, ciddî ve muntazam çalışmadan hiç ayrılmamıştır.

Tetkiklerinde daima folklor çerçevesi içinde kalmasını bilmiş ve kendini Türk folklorunun cazibesine kaptırmıştı. Onun yerine gelecek, onun bıraktığı boşluğu dolduracak bir fani kolay kolay bulunamıyacaktır. Muzaffer Sarısözenin ölümü dolayısiyle bütün folklor âlemi teselli ve taziyeye muhtaçtır.

Türk folkloru ile ilgili bütün yabancı ilim adamları da, zaman zaman bu büyük folklor üstadını tanımak imkânını bulmuşlardı. On yıl Ankara radyosunda beraber çalıştığımız ve geçirdiğimiz senelerin hâtıralarını teessür içinde tesbite çalışacağım.

Muzaffer Sarısözen, folklor malzemesi toplama usullerini en iyi bilen bir folklorcu idi. 22 sene evvel Muzaffer Sarısözen ve arkadaşları folklor derlemeleri sırasında İsparta öğretmen okuluna da uğramışlardı. Okulumuzun müdürü bana, "Yamacı sazını al, hemen gel" dedi. Müdürümüzün bu anî çağırmasına hiç akıl erdirememiştim. Meğer müdür bey benim iyi saz çaldığımı onlara söylemiş, onlar da plâğa alacaklarmış. Ben kendi boyumdan büyük olan sazımla çalmaya başladım. Muzaffer hoca benim elimden tuttu "oğlum senin sazın boyundan uzun, ne zaman boyun sazın boyundan uzun olursa seni o zaman dinleriz", demişti. Üstad bu hâtırayı Ankarada çalıştığımız zamanlarda sık sık arkadaşlara anlatmadan duramazdı.

YOL GÖSTERME

Radyoya ilk girdiğim yıllarda rahmetli hoca Yurttan Sesler yayınlarında uzun hava okunduğu zaman bana hiç yol göstertmiyordu. Bir gün hocaya "bugün uzun havaya ben yol göstereyim" dedim. Bana verdiği cevap çok enteresandı. "Sen uzun hava gösterirken, ben bir şey anlamıyorum. Acele karışık bir şey yapıyorsun daha zamanın var" dedi. Hocanın bu sözü ve tenkidi üzerine günlerce, aylarca uzun havalar üzerinde tetkik ve çalışmalara başladım. Öyle bir zaman geldi ki uzun havalara âdeta ben-

den başkasına yol göstertmez olmuştu.

NOTA İLE SAZ ÇALMA

Memleketimizin her bölgesinden o bölgeye ait karakter taşıyan bir çok türküleri Yurttan Sesler korosuna geçen Muzaffer Sarısözenle aramızda geçen enteresan bir hâtıra da 1949, yılında olmuştu. Günde güne çoğalan proğramlarımızdaki türkülerin yekûnu 500 üstünde idi. Ezbere çalmak biraz hayli güçleşiyordu.

Notayı az çok biliyordum ama, saz üzerindeki tatbikatını bilmiyordum. Bir gün hocaya notanın saza nasıl tatbik edileceği ricasında bulundum. Osman Özdenkçi ile beni bir müddet çalıştırdı. Öyle bir zaman geldi ki, biz bütün türküleri nota ile çalmaya başladık. İş notaya dökülünce türkülerin tavrının olmadığını hisseden hoca, "çocuklar bir müddet için notayla çalmayı bırakalım. Türkülerin tavrını ve karakterini veremiyorsunuz, ileride tekrar çalışırız", dedi. Biz türkülerin tavrının bozulduğunu anlayınca uzun çalışmalar sonunda türkülerin tavırlarını bozmadan notayla çalmak başarısını gösterdik.

ANKARA KEBABI

Hoca bir gün beni çağırdı, yeni çıkaracağı Yurttan Sesler adındaki kitabını göstererek, "Yamacı şunu al, bir tetkik et, bazı tashih edilecek yerler var, işaretlidir, belki benim gözümden bir şey kaçmış olabilir." Kitapta mürettip hataları vardı, bunları elle tashih etmeden çıkaramazdı. Nitekim basılmış olan yüzlerce kitabı tashih etmek için Yurttan Sesler'deki arkadaşları bir sabah evine davet etti. Öğle olunca bize bir sürpriz yaptı. Ankaranın meşhur bir kebabı vardır, onu masaya getirince, lezzetine dayanamayan arkadaşlar, hocaya takılmaktan geri kalmadılar. "Biz haftada bir, böyle kitap tashih etmeye razıyız, yeter ki kebap olsun".

Soldan sağa doğru: Seyfettin Sığmaz, Ahmet Yamacı, bir davetli, Turhan Karabulut ve Muzaffer Sarısözen, bir konserden sonra

1946 yılında Osman Özdenkçi ile beraber vatan hizmetine çağırıldık. 1948 yılında radyoya döndüğümüz zaman Basın Yayın ve Turizm Müdürü münhâl yer olmadığını söyledi. Muzaffer Sarısözen bu habere fena şekilde üzüldü. Bize "Siz buraya en lâyık sanatkârlarsınız. Maaşımı, olmazsa, size taksim ederim dedi. Umum Müdüre gitti. Bize kadro buldurdu. Biz de sevdiğimiz Yurttan Sesler korosuna 4 elle sarıldık.

Onun aziz hâtırasını burada bir kere daha hayranlıkla anarım Allah rahmet eylesin.

Yıllık abonesi: 12, altı aylık abonesi: 6 liradır.
Yurd dışı senelik abone: 3$, 1£

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Basılmıyan yazılar istenince geri gönderilir
Dizgi ve Baskı: Seri-İş Matbacılık Ortaklığı
Ankara Cad. 107 İstanbul

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden: Mes'ul Müdür: İ. HINÇER
SEKRETER: BORA HINÇER
Mektup ve havale için adres: Posta Kutusu: 46, Aksaray — İstanbul

Bir Konya Türküsünün Doğuz Hikâyesi (2. Rivayet):

MENTEŞELİ

Yazan: Kâmil UĞURLU

Sonra çaresiz kadın olanca çaresizliğiyle konuşmıya, ağlamıya, ağıda başlayıvermiş:

"Menteşeli, menteşeli
Del'oldum derde düşeli
Üç gün oldu yâr gideli
Kaldım evlerde yalnız"

Mengene yöresinde otururmuş, kocası varmış bir, aşlanlar gibi bir oğlu, gelini, gözü nuru bir kızıyla kocası varmış. Aynı evde otururlar, aynı sinidan yerlermiş. Yarım tandır ekmeği olsa onlarsız geçmezmiş boğazından. Aileye, sülâleye "Menteşeliler" derlermiş. Herkes severmiş onları ama, kadın herkesten çok daha fazla severmiş. Menteşelileri.

Gün olmuş davullar vurulmuş, tellâllar çıkarılmış yollara. "Haydi, denmiş, gâvur geldi dayandı. Haydi, denmiş, seferibirlik var." Harmanlar boşlanmış, öküzler salınmış, ne var ne yok, yağır kısrakların sırtına sarılmış ve garip gölgeler dev gibi düşmüş taşlı yollara. Az gitmişler, uz gitmişler diye bir lâf varmış ya eskiden, altı ay bir güz gitmişler. Gün olmuş Konya düşmüş akıllarına, Mengene düşmüş. Gün olmuş karayazılıları düşmüş gözlerine, onların hayaliyle ağlamışlar, onların hayaliyle gülmüşler. Şam'a gidiyorlarmış, Yemen dedikleri bir "vurgunu yiğin gelesice" yermiş, yemen'e gidiyorlarmış. Yol yol, dağ dağ, bel bel gidiyorlarmış.

Mengene'li kadının üç direğini birden çekip almışlar. Seferbirlik bu kardaşım. Kocasını, oğulcuğunu, damadını hepten almışlar askere. Evde üç eksik etek, üç kanayaklı üç karayazılı garip kalakalmış. Üç çaresiz kadın. Oğlu kızı evliymiş ama gençmiş kendisi Erkence baş — göz edivermişlermiş kendisini zaten. Hay gözü çıkasıca kader.

Evden, sırtlarında torbaları, yüzlerinde uzamış sakallarına takılan tertemiz hüzünleriyle üç er kişi üç "vatan kuzusu" ayrılıverince, ayrıldıktan sonra üç gün geçiverince, onları bugün için hazırladığını unutmuş bir an Fadimana ve bütün çâresizliği çakır gözlerinde, başlamış hem söyleyip hem ağlamıya. O söyledikçe gelini ağlamış, o söyledikçe kızı ağlamış, ev, kapı — eşik ağlamış, Mengene ağlamış, derken Konya düşmüş dertlerine. Herkes unutmuş hüznünü, Fadimana'nın kanatları altına sığınmış, onun süründüren ağıdına sığınmış ve gözyaşları alev alev kurumuş tazelerin taze yanaklarında.

"Menteşeli, menteşeli
Del'oldum derde düşeli
Üç gün oldu yâr gideli
Kaldım evlerde yalnız"

Sonra Fadimana basma çemberine (baş örtüsü) gözlerinin çakırlığını sorup devam etmiş, edermiş:

"Derviş olsam, giysem hırka
Kimsem yoktur versem arka
Götürdüler Şam'a, şarka,
Kaldım evlerde yalnız"

Düşünürmüş ol eksik etek.. Üç kadın, beş altı çocuk kendi elceğinize bakar. Vakitler pek dar oysa. İzbede bir pişirimlik börülce ya var ya yok. Sonra döner gâvuroğluna beddua eder, ilenir, sonra döner yine düşünür; sonra döner yine deli olurmuş. "Derviş olsam" dermiş han han, yol yol, hırka hırka. Yoksa yapacak başkaca bir iş yok dermiş, sırtımı dayanacağım kişi gayri yok, dermiş, sonra dönermiş yine hükûmata, sonra yine dönermiş gâvuroğluna.. "Götürdüler Şam'a da şark'a", götürdüler amma işte yalnız kaldım evlerde. Elinoğlu yaman söylemiş, "sensiz odalara giremez oldum" söylemiş, ve Fadimana yalnız kalmış evlerde.

O yıl Konya'da bir karaduman dolaşırmış hep. Evlerin eşikleri görülmez olmuş bir zaman bu karadumandan. Bir kış başlamış Allah'ın belâsı o yıl Konya'da. Kurtlar inmemiş kapıların önüne ama, "gahpe felek" Sırtlanlarını yollanış kazmasıynan, küregiynen. Musalla Mezarlığında yer kalmamış kazma değmedik. Üçler mezarlığında bütün sarıklar mermer değilmiş.

Günlerden biriymiş. Kışmış. Fadimana başını kaldırmış Loras'lara, duman duman Loraslara şöyle bakmış bir.

"Loras'tan bir bulut ağdı"

demiş, daha doğrusu görmüş bulutu. Sonra yine konuşmuş:

"Sulu — sepken karlar yağdı"

Sulu — sepken yalnız yollara değil, onun alın — yazısına da yağmış. Üşümüş Fadimana.

"Yolcuların hanlarda kaldı"

Kayser'li Bir Müderris — Heccav Şair:

HALİL NİGÂRİ

Yazan: Kerim Aydın ERDEM

Emekli Öğretmen Ali Vehbi Aykota ACIPAYAM TARİHİ'nde Halil Nigâri için şöyle diyor: "Kuvvetli bir azim ve şuurlu bir irade ile her hususta kendine güvenebilen Halil Nigâri, hedefi güzellik olan aşkın doğurduğu bir heyecan ve deha ile birçok mersiye ve manzumeler yazan bir şairdir. Medhiye'den ziyade adalet nizamına aykırı gördüğü ve insanî meziyetlere uymıyan hâl ve haraketleri hiciv eden pek çok şiirler yazmıştır."

Halil Nigâri 1236 yılında Kayseri'de (Yeşilyuva) doğmuştur. Öğrenimini Konya'da ve İstanbul'da tamamlamıştır. Fıkıh, feraiz ilimlerinde derin bilgisi olduğundan 1287 de kaza müftülüğüne seçilmiş; 1288 de İlyas Efendi'nin ölümünden sonra Müftüler Medresesi'nin baş müderrisi olmuştur.

Bilindiği gibi İslâm anlayışı milâdi 9 uncu yüz yıldan sonra durgunluğa uğramış; ilim kitaplarda dondurulmuştur. Kıyasa, içtihata önem verilmediği gibi, "Zamanın değişmesi ile hükümlerin değişeceği" fikri de öneme alınmamıştır. Bunun sonucu olarak da koyu taassubun önem kazandığını görüyoruz. İşte bu anlayışın kötümserliğini savunmayı amaç edinen Halil Nigâri, hicve buradan başlamıştır. Adalet prensiplerine aykırılığı istemediğinden demokrasi kavramını karınca kararınca da olsa duyurabilmiştir. Bazı isimsiz değerler gibi onun da üne erememesinin tek sebebi İstanbul'dan uzak kalışı'dır.

Kayser'li vatandaşlar zamanın kadısını Kayser dışına atması için kendisine baş vururlar. Suç olarak da Kadı'nın ve öteki memurların (avratlara, bacılara) bakacaklarını ileri sürerler. Onların devamlı şikâyetlerinden kızan Başmüderris Halil Nigâri, İstanbul'daki Müderris Hafız Ali'yle iş ve fikir birliği yaparak Kayser'in Emirler Konağı'na yerleştirdiği Kaymakam'la birlikte Kadı'yı alır Acıpayam'a yerleştirir. Böylece "Kayser hocalar diyarıdır" sözü değer kazanmış olur. Nigâri'nin Kaza hakkını kaybeden Kayser'in taassup hocaları için yazdığı hiciv en meşhur şiirleri arasındadır. İşte bu şiirden parçalar. Vezinleri tutmuyorsa da aslının doğru olması gerekir.

. . . .

Sakın sırtına bakıp da şeyh sanma
Sözünün neticesi olmaz kanma
O sadakat gösterse de inanma
Bulunmaz soyunda âhde vefâcı.

. . . .

Sureta kaçar haramdan sanırsın yemez
Bulursa yutar nereden geldi demez
Kursağı balıkçı kağnısıdır geriye komaz
Karnından çıtlamaz yutsa bahri icâcı.

. . . .

Sahte sofu siyaset kapısını açamaz
Mutlaka yanılır dürüst adam seçemez
Terakkiye münkirdir taassuptan geçemez
Vadesiz gebertmekten başka yoktur ilâcı.

T. B. M. Meclisi Müze Müdürü iken ölen etnograf Kemâl Güngör'ün hazırladığı DENİZLİ TARİHİ'nden de Halil Nigâri hakkında etraflı bilgiler öğrenileceği anlaşılmıştır. Kemâl Güngör bu tarihin üzerinde "Yıllardır titizlikle durduğunu" söylemekte idi. Eseri yayınlanamamıştır.

Kayser, Denizli'nin Acıpayam kazasına bağlı bir köydür.

Yine gönülde "onlar", gidenler. Yine gönülde hancılar, altın dişli yabancılar, tahtakuruları, yorgun horultular. Yine kapıların ardında kucak kucağa kaderle düşünceli Anadolu'lular, Fadimana'lılar.

"Kaldım evlerde yalnız"

Fadimana ile kızı, Fadimana ile gelini, Fadimana ile derdi "Yalnız" Kalmış yine evlerde, varın — görün.

Kadın gün gelmiş ölmüş. Gidenlerinin dönemiyeceği haberini almadan, onların "Yanık künyeleri" ni almadan ölmüş. Geliniyle kızı da öyle. Fakat şimdi bu kadının torunu. Allah uzun ömürler versin — yaşıyormuş, Konyadaymış, aramızdaymış.

Kadın cahilmiş, ama nefis ağıdının nefis söyleyişini Allah nasip edivermiş o an ona. 4x4 lük kusursuz duraklar, kudretli anlatım ondanmış hep. O bunları bilememiş belki ama, bilmeden yaptığı içinmiş belki bu hâlâ aramızda oluşu, unutulmayışı.

Menteşeli'lerin Fadimana'nın hikâyesi böyleymiş yârenler. Siz nasıl bilirdiniz?

Selâmlâr ederim.

Halk Eğlenceleri ve Âdetleri:

SİNOP VE ÇEVRESİNDEKİ KÖY DÜĞÜNLERİ

Yazan: M. Şakir ÜLKÜTAŞIR

II

Gelin kınası konulurken:

"A benim biricik anam, doyup usanamadığım anam, ocak başı yatağın, kolun, bileğin yastığın olsun. Çamura batsan çıkaranın, ateşe düşsen kaldıranın yok. İşte ben gidiyorum, seni kimlere bırakayım anam (eğer kızın babası evvelce ölmüş ise o zaman bunlara ilâveten) dünya muradın görmiyen, kız satıp oğlan evermiyen, her muradı kurşağında giden, gençliğine doymıyan babam bu geceler sana malûm olsun babam!" diyerek ağlar. Boyabat taraflarında gelinin kınası yakılırken ağlıyarak söylenen türküye "sağu" denilmektedir. Kız, bu sağusunda anasından, babasından, kardeşlerinden nasıl ayrılacağını; onlara nasıl iş göreceğini birer birer sözlüşle tasrih ederek bir düziye ağlar. Gelin, kınası konulduktan sonra, yetişkin bir kızın delaletiyle, yatağa yatırılır. Bu esnada hazırundan arzu edenler de kına yakınırlar.

Bu gece, kız evinde geline kına konulduğu gibi, güveyiye de kına yakılır. Güveyinin kınası, yalnız sağ elinin serçe parmağına konulur.

Köylerde kız evinde ancak kına gecesine münhasır olmak üzere ahenk yapılır. Bu ahenk bazan gece yarılarına kadar devam eder; türküler, maniler söylenir, def ve darbuka ile eğlenilir. Kına gecesinde, oğlan evinden gönderilmiş olan helva ve katlamadan da misafirlere ikram edilir.

Perşembe günü, düğün evine "dürü" götürülür. Eskiden dürü götürmek de ayrıca bir törene tâbimiş. Dürüler küçük çocukların ellerinde mevcut birer değneğin ucuna asılır ve çocuklar önde olmak üzere düğün evine hareket edilirmiş. Eve yaklaşılınca dürü getirenler davul, zurna ile karşılanır ve kapı önüne gelindiği zaman da hey'eti köçek karşılar, gelenler köçeğin alnına birer birer para yapıştırırlar. Düğün evinden de çocukların değnekleri ucunda asılı olan öndülleri toplarlarmış. Bu âdet, bugün metrûk olup dürüler, bir bohça içinde götürülmektedir. Dürü götürenlere ve diğer dâvetlilere behemahal yemek çıkarmak ta usuldendir.

Düğün yemekleri: Kasabaya yakın köylerde yapılan düğün yemeklerinde et ve yağdan az çok bir eser görülebilir. Fakat, içerlek köylerde düğün yemekleri aşağı yukarı sade suda kaynatılmış şeylerden ibarettir.

Yemek nevileri: Ekseriyetle pirinç çorbası, fasulya ile karışık pirinç lâpası, mancar (kara lâhana) sarması (1), keşkek, fasulya (mevsime göre yaş veya kuru), iri parçalar halinde pişirilmiş helvacı veya bal kabağı, hemen sırf suda pişirilmiş, büyük bir tepsi pirinç veya bulgur pilâvı, saçta pişirilmiş ve 3—5 adet kalınca yufkadan ibaret olup ancak su ile ıslatılmış ve dibine de tutmaması için fındık kadar yağ sürülmüş bir tepsi börek, sütlüaş (sütlâç)tan ibarettir. Koyun, kuzu, tavuk, hindi dolma ve kızartmaları ancak zengin ağaların düğün sofralarında görülebilir.

Düğün sofralarında imam varsa imam, yoksa bu işi görebilecek kadar ağzı düzgün biri tarafından dua edilir. Cemiyetin kutlu olması, kız, oğlan için hayatta dirlik, düzenlik temenni edilir.

Dürü getirenlerle sair dâvetliler oğlan evinde toplanırlar. Dürü ve yemek âdetlerinden sonra da "gelin alma" hazırlığı başlar.

Gelin alma: Kız evi oğlan evinden davul, zurna ve köçeği ister. Bu isteyiş, törene başlamak için bir işaret mahiyetindedir. Tören başlamadan evvel; oğlan evi önünde biri gelinin binmesine, diğeri de gelinin çeyizini koymağa mahsus iki kağnı hazırlanır. Hazırlanan bu kağnılar, en çok ses çıkaran, yani yürürken tekerlekleri en ziyade gacırtı tevlit edenler arasından seçilir. Gelinin bineceği kağnı ve koşulacak manda veya öküzler süslenir. Bu kağnıya köyün en ünlü mandalarından bir çift koşulur. Bunların boynuzları, pırıl pırıl tâbirine masaddak olacak bir surette, yağlanır. Başlarına, hemen hemen bir batman (altı okka) ağırlığında olan ve sırf mavi boncuktan yapılmış geniş yularları geçirilir. Alınlarında ayrıca birer küçük ayna da asılı bulunur.

Kağnı, içindekilerin görünmemesi için, etrafı kalın ve büyük kilimler gerilmek suretiyle âdeta bir hisar haline getirilir. Bunun için, arabanın dört ucuna çakılan çatal kazıkların üzerine birer sırık takılarak bu suretle

dört köşe husule gelen çatı üzerinden, kenarları aşağıya doğru sarkık bir halde kilimler asılır. Bu şekilde örtülen, süslenen ve kasabalarda vaktiyle düğünlerde kullanılan bir "cibinlik" haline getirilmiş olan kağnıya iki üç ahbabiyle beraber kaynana biner, alay yola düzülür.

Gelin alma töreninde gerek oğlan ve gerek kız tarafına mensup ayrıca uslu bir kaç erkek te bulunur. Bunlar, aynı zamanda hey'etin nazım ve muhafızlarıdır.

Oğlan evinde toplanmış olan halk atlara, kağnılara binerek kız evine müteveccihen hareket ederler. Hey'etin önünde davul, zurna ve köçek bulunur. Gelin alma alayı yolda giderken, bilhassa gençler tarafından, zaman zaman silâh atılır, köçeğe iltihak edilerek birlikte oyun oynanılır. Alay, kız evi önüne gelince kayın peder — ki âdeta mecburî gibidir — davulla oynatılır. Bununla beraber, kapı önünde oynatılan kayın peder gibi kaynana da evin içinde kadınlar tarafından oynatılır. Kaynata, kaynananın bu oyunları esnasında, gençler de onlara iştirak ederler.

Hey'et, kız evinde bir saat kadar istirahat eder. Bu esnada gelin de hazırlanır. İkindiye yakın bir zamanda gelini evden alarak kağnıya, veya ata bindirirler. Gelin evden çıkarken başından şeker saçılır. Annesi, kızının arkasından:

"Ah kızım, ah kızım, bizi bıraktın nereye gidiyon? Suyumu kim getirecek, odunumu kim kesecek, ekinlerimi kim biçecek, harmanlarımı kim döğecek? Bostan ektik, yemeden gittin; kabağı ektik yemeden gittin. Ak bakraç susuz kaldı; benim evim ıssız kaldı" diyerek ağlar, ağıtlanır.

Geline, kağnıya bindirilmezden evvel, anne ve babası tarafından "yılarlık" namiyle bir inek veya bir malak verilir (2). Yılarlık kağnının arkasına bağlanır, alayla beraber güveyin evine götürülür. Gelinin çeyizi de, ayrıca hazırlanmış olan, ikinci kağnıya konulur. Çeyiz takımı: Yeşil boyalı âdi bir sandık ile bir iki yatak, yorgan ve yastıktan ibarettir.

Gelin kağnıya bindirileceği vakit, kapı ile araba arasındaki saha iki taraftan büyük kilimlerle kapatılır, ve gelin bunun içinden arabaya bindirilir. Bu esnada, kız evi tarafından kağnı mandalarının boynuzlarına "mahrama" denilen âdi pamuktan yapılmış birer tane bez parçası takılır.

İkindiye doğru alay, oğlan evine avdet eder. Yolda gelin, şayet ata bindirilmiş ise, sağdıç atın başını, oğlan kardeşi veya amcası kolunu tutarlar; kayın peder de — mevcut ise — atın önünde veya yanında gider.

Alay oğlan evi önüne gelince, gelin attan veya kağnıdan inmez; kapı önünde durur ve "özengilik" ister. Geline özengilik olarak ya meyva veren bir ağaç veya göveyinin malî durumu müsait ise bir kaç koyun yahut ta bir inek verilmek usûldendir. Ayni zamanda, gelinin başından ya para veya buğday, şeker saçılır. Bazan, burada verilen ineğin yarısı "kalın başlığı", yarısı da "özengilik" sayılır.

Gelin arabadan inince, eline su dolu ya bir helkek (kova) veya küçük bir toprak testi verilir. Gelin bu helkek veya testideki suyu kömüşlerin üzerinden veya atın başından aşağı döker ve testiyi de yere atarak kırar. Bunu müteakip, kaynana, gelinin sırtına biner, gelin de onu bir kaç hatve yürütür.

Oğlan evi önünde geçen şu merasimin bitmesini müteakip, dört kişi gelini, yere ayak bastırmadan, eve çıkarır; gelin odasına oturturlar.

Gelin odaya girdiği zaman eline bir miktar buğday verirler. O da, bu buğdayı ev için "bereket olsun" inanciyle odanın her tarafına saçar. Bu sırada, dışarıda, kayınbabayı bir kerre de kendi evi önünde oynatırlar. Ayrıca, "horoz yarışı" denilen bir de oyun tertip ederler.

Horoz yarışı adı verilen bu oyun; sekiz on kadar çocuğun sür'at müsabakasıdır. Bunun için, çocuklar elbiselerini çıkararak bir don ve gömlekle kalırlar. Kayın baba evvelce hazırladığı horozu bunlara gösterir ve ilk gelene bunun öndül (mükâfat) olarak verileceğini söyler. Oyuna katılan çocuklar, on beş dakikalık bir mesafeye sevkedilerek orada bir hizada durdurulurlar. Birisi, bir iki diye saymağa başlar; üç diyince çocuklar hep birden olanca kuvvetleriyle koşmağa başlarlar. İçlerinden hangisi geçer, yani hedefe erken gelirse, o çocuk öndülü kazanmış demektir. Binaenaleyh, horoz, kayın baba tarafından, bu çocuğa verilir.

Gelin odasında, gelinin getirdiği çeyiz, teker teker asılmak suretiyle teşhir olunur. Bu tören de perşembe günü akşamı nihayet bulur.

Perşembe akşamı yani cuma gecesi "zifaf gerdek" gecesidir. Buna "odalanmak" denilmektedir. Bu gece, erkek yanına arkadaşlarından birini "sağdıç" olarak verirler. Sağdıç, gerdeğe müteallik şeyler hakkında güveğiyi tenvir ve icabeden şeyleri öğretir.

Akşam ezanından bir saat sonra, köyün imamı, ihtiyar heyeti, güveğinin sağdıcı ve halktan arzu edenler hep birlikte güveğiyi kapıdan içeri bırakır ve silâh atarak avdet ederler. İçeride ayrıca ihtiyar bir kadın bekler; bu kadın güveğiyi elinden tutarak doğruca gelinin bulunduğu odaya götürür ve gelin hanımın da elinden tutarak çiftleri müsafaha (el sıkışma) ettirir.

Cuma günü sabahleyin, güveği pencereden tabanca atar. Bunu işiten sağdıç, davul — zurna ile kapının önüne gelir. Sağdıç güveğiyi alarak dışarı çıkarlar. Kapının önünde davullar çalar ve bu sırada yine bir kaç el silâh atılır. Silâh sesini işiten kız tarafı çok memnundur. Düğün evi önüne halk ta toplanır, güveği, bu halk içindeki büyüklerin ellerini öper, akrabalariyle el sıkışır. Bazı köylerde ise güveği, ev önünde toplanan halktan büyük küçük, rast geldiğinin elini öper. Müteakiben güveği, kız baba ve annesinin akrabalarının yanına giderek ellerini öper.

Güveği el öpmekle meşgul iken, komşu kadınlar yine oğlan evinde toplanır. Gelini ortaya getirirler, türkü söyliyerek oynarlar. Hatta çok defa gelini de oynatırlar. Bâkire olup olmadığı anlaşılmak için yatak çarşafını

Derlemeler :

MOLLA ANLATIKLARI (FIKRALAR)

Derleyen: Faik AKÇIN

— I. —

İki avcı ormandan üç kuş vurmuşlar:

Birisi mezmerdek = (eti makbul, cüssesi küçük.)

Öbürü Ördek = (eti orta derecede makbul, yapısı orta.)

Ötekisi kaz = (eti az makbul, cüssesi büyük.)

Bu üç kuşu bir türlü paylaşamamışlar. Yolda yürürken karşıdan beyaz sarıklı bir mollanın geldiğini görünce sevinmişler. Hah! demişler, bir imam geliyor; ne de olsa din adamıdır; bu işi hak yolu ile halleder. Hoca yanlarına gelince dertlerini söylemişler. Hoca gayet sâkin, avları şöyle bir süzdükten sonra: — Sen şurada dur mezmerdek, diyerek kuşu kendi heybesine atmış. Sonra: — İki avcıya bir ördek, demiş, ördeği avcılara uzatmış. En sonunda — Kadıya kaz düştü, ne yaman az düştü, diye kazı eline alıp yürümüş!..

— II. —

Bir molla, komşusunun karısına göz dikmiş. Komşusu dindar bir adam, Şer'i bir hile bulup kadını adamın elinden almak lâzım. Bir gün adam kırda küçük abdestini yaparken hemen arkasından yanına varıp:

— Komşu kıbleye karşı abdest bozdun, karın boş düştü, demiş. Adam çaresiz râzı olup karısını boşayınca hemen kadını kendisi nikâhlamış. Amma adamcağız bu işe çok içerlemiş ve bir çare aramıya başlamış ki karısını geri alsın. Fakat adamcağız hoca kadar şeriat hilelerini bilemediği için bir türlü yolunu bulamamış. Birgün bakmış ki hoca da kırda kıbleye karşı küçük abdest yapıyor. Hemen koşmuş: — Hoca efendi kıbleye karşı abdest bozdun, karın boş düştü, demiş. Hoca hiç istifini bozmadan: — Yahu ben hiç kıbleye abdest bozar mıyım. O tarafa yönelmiştim amma ucunu sola büktüm, sen onu görmedin, demiş..

— III. —

Bir fakir kadın çamaşır yıkamak için ocak yakar, fakat odunu az olduğundan bir türlü yanmaz. Gidip bunu mahallenin hocasına danışmak ister; halini anlatınca, hoca: — Kızım odunu 10 = on eyle, hocaya bir don eyle; hocana getir bir yağlı döş, ocağın yanmazsa karnını deş, der. Yâni ocağa biraz fazla odun koy, yanmazsa arasını aç ki hava alsın da yansın demek için fakir kadından bir koyun döşü, bir kat da çamaşır rüşvet ister, bunu güzelce formüle bağlar.

ortaya getirerek bakarlar. Kan görülünce âhenk bir kat daha fazlalaşır. Buna "duvak günü" de derler. Yemekler yenilir. Müteakiben, beklemekte bulunan "ana halkı" nı, yani kızın annesiyle diğer kadın akraba ve yakın komşularından mürekkep halkı, davullarla almağa giderler.

Ana halkı oğlan evinin önüne gelince; davulcular çalar, biraz sonra davullarını yere yatırırlar ve gelen halk ta üstüne, birer birer para atarlar. Evde, kaynananın altına ayrıca bir döşek sererler. Hey'ete, yemek çıkarılmak suretiyle izaz ve ikram edilir. Şu sayılan tören ile çarşamba gecesinden başlıyan düğün, cuma günü öğleden sonra bitmiş olur.

Düğünden sonra, teferrüat olmak üzere, bir iki tören daha mevcuttur. Düğünün hitamını takip eden birinci hafta, yani ikinci cumada oğlan tarafından kızın baba ve annesi "kişimiz var, buyurun" diye dâvet edilir. Bittabi evde yemekler yapılır. Bu gün, gelinin gerdekte asılı olan çeyizi de (çeyiz bir hafta müddetle kaldırılmaz) babasına gösterilir.

Üçüncü cuma ise kız tarafı, oğlan tarafını dâvet eder. Kız evinde de yemekler hazırlanır. Sofrada güveği ve gelin küser, yemek yemezler. Sofra halkından biri, evvelâ kayın babaya "güveğin yemek yemiyor, küsülük istiyor, ne vereceksin?" der. Kayın baba da, hal ve vakti müsait ise birkaç koyun küsülük verir; müsait değilse elma, armut gibi meyvalı bir kaç ağaç gösterir. Müteakiben kızın annesine kadınlardan biri "kızın yemek yemiyor, küsülük istiyor, sen de ne vereceksin?" der. Kız anası da münasip bir küsülük verir. Güveği ve gelin bu suretle küsülüklerini alınca yemek yerler. Ayancık taraflarında bu son törene "evelli" tâbir edenler.

Yemekler yenildikten sonra, münhasıran oğlan ve kız evi arasında "dürü çıkarma" başlar. Gerek güveği ve gerek kız halkını terkil eden akrabalar arasında dürü teati olunur. Dürü karşılıklı, yani behemahal dürü verene verilir. Bundan sonra düğünün bütün merasimi de nihayet bulmuş olur.

---

(1) İçi bulgurla doldurulmuş olup, kart yapraklarından iri cesamette yapılır ve üzerine de birkaç damla yoğurt atılmış bulunur.

(2) Buna "yedeklik" adı verildiği gibi ayrıca "damızlık" ta denilmektedir.

NOT: Kanunu Medeni'in kabulü 17 Şubat 1926, tatbiki de 2 Ekim 1926 dır.

Mevlâna Bilim - San'at armağanı

Büyük Türk Mütefekkiri Mevlâna Celâleddin ve eserleri hakkında sanat ve bilim değeri olan incelemelerde bulunup eser yazacaklar arasında kazanana "Konya Turizm Cemiyeti" tarafından beş bin liralık bir armağan verilecektir.

1) Armağan, Mevlâna'nın 690. ölüm yıldönümü olan, 17 Aralık 1963 tarihinde kazanan eserin yazarına verilecektir.

2) Yazılacak Bilim veya Sanat eserinin her bakımdan ilmî ve orijinal olması, Hz. Mevlâna üzerinde, şimdiye kadar yapılan araştırma'lardan ayrı bir nüteliği haiz bulunması şarttır. Evvelce hazırlanmış ve Fakültelerce incelenmiş lisans ve doktora tezleri, ödüle katılamazlar.

3) Ödüle katılacak eserler: a) Tercüme olmıyacaktır. b) Kısmen veya tamamen yayınlanmış olmıyacaktır. c) Normal kitap sayfasıyla en az 6—7 forma (96—112 sayfa) olacaktır. d) Altı nüsha olarak daktilo ettirilecektir. e) En geç 1 Kasım 1963 de Konya Turizm Cemiyeti Başkanlığına, makbuz karşılığı teslim edilecek veya taahhütlü olarak postalanacaktır.

4) Jüri beş kişiden teşekkül edecek, Jüri üyeleri ve yedekleri, 10 Kasım 1963 de açıklanacaktır.

Armağanı kazanan eser, Turizm Cemiyeti tarafından kitap halinde yayınlanacaktır. Yazara ayrıca telif ücreti ödenmiyecektir.

Jüri üyeleri, çoğunlukla armağana lâyık eser bulamadıklarını bildirdikleri takdirde, yarışma aynı şartlar içinde 1964 yılı için uygulanır.

EMNİYET SANDIĞI

Bursa'da ve Erenköy'de itina ile yapılmış konforlu APARTMAN Daireleri ile ZENGİN PARA ikramiyeleri talihlilerini bekliyor.

EMNİYET SANDIĞI'nın

* Öğrenci hesaplarına TAHSİL BOYUNCA YATILI OKUL ve PARA İKRAMİYELERİ.

* YUVA TASARRUFU HESABI hakkında gişelerimizden izahat isteyiniz.

İTTİHADI MİLLİ

TÜRK SİGORTA ŞİRKETİ

Sermayesi ve İhtiyatı: 4.000.000. T. L.

YANGIN — HAYAT KAZA TRAFİK VE NAKLİYAT SİGORTALARI

İDARE MERKEZİ:

Ünyon Han Galata — İstanbul

Telefon: 44 48 48 6 — 7

Telgraf: TEMİNAT

P. K. 107 Galata

(Basım: 1667 — 37)

(Folklor: 36)

VII. CİLDİMİZ

Yedinci cildimiz, 15 mart 1963 de ciltli olarak satışa çıkarılmıştır. Bundan önce çıkan her cildin fiatı 30, yedinci cildimizin fiatı ise 25 liradır.

Bundan evvelki yıllara ait abone bedelini göndermiyen abonelerimizin borçlarını adresimize göndermelerini rica ederiz.

T. F. A.

TÜRK FOLKLOR (HALKBİLGİSİ) DERNEĞİNİN YAYIN ORGANIDIR.
Adres: Çemberlitaş, Yeniçeriler Caddesi Atikalipaşa Medresesi, No. 43 — İstanbul

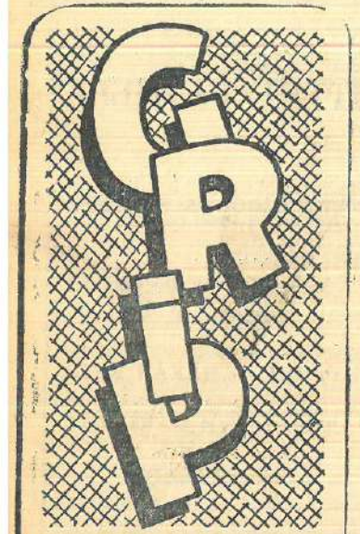

ve NEZLEYE karşı

GRİPİN

Kullanınız

Aldığınız müstahzarın hakiki Gripin olduğunu anlamak için GRİPİN markasına bilhassa dikkat ediniz.

GRİPİN

günde 3 adet alınabilir.

(Faal: 1563 — 38)

FAAL p - 185

cildi temizler... besler... korur... çiçek gibi taze ve kadife gibi yumuşak yapar... cazibe ve güzelliğinizi artırır.

BOL KÖPÜKLÜ NEFİS KOKULU

Terkibinde krem hassaları bulunan PURO TUVALET SABUNU

100 DE 100 SAFTIR

(Faal: 1564 — 39)

(Folklor: 40)

(Folklor: 41)

REKLÂMLARINIZ İÇİN

BASIN İLÂN KURUMU

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türk Ocağı Caddesi Nu. 1 İstanbul

Telefon: 22 43 84 - 22 43 85 Telgraf Adresi: BASINKURUMU

Şubeler

İstanbul
Ankara
İzmir
Adana
Bursa
Diyarbakır
Erzurum
Eskişehir
Konya
Zonguldak

Dış Muhabirler

A. B. D.
Almanya (Federal)
Almanya (Demokratik)
Avusturya
Avustralya
Belçika
Bulgaristan
Çekoslovakya
Danimarka
Fransa
Hollanda
İngiltere
İspanya
İsrail
İsveç
İsviçre
İtalya
Japonya
Lübnan
Macaristan
Norveç
Pakistan
Polonya
Portekiz
Romanya
Yugoslavya
Yunanistan

(Basın: 8089 — 42)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

MAYIS 1963

İÇİNDEKİLER:

Türk Oyunları Üzerine Eski Latince Bir Kitap — Metin AND
A. Rıza Yalgın'ın Maarif M. ve Çınaralta'ndaki Yazıları — K. YUND
Oyunlarımızın Bölge ve Tipleri Hakkında — A. Kutsi TECER
Halka Yönelme — İsmet Zeki EYÜBOĞLU
Gülnar'da Dua ve İlençler — Gündüz ARTAN
Köroğlu'nun Kuyulu Rivayeti (I) — Doç. Dr. Şükrü ELÇİN
Ankara Folklorundan Düğün ve Türküler — Osman SAYGI
Eski İstanbul'da: Marti İçeri, Pire Dışarı — M. Şakir ÜLKÜTAŞIR
Kitaplar Arasında: "Tortumlu Âşık Sümmani" — İhsan HINÇER
Mersin'de İnançlar ve Düş Yorumları — Nedim ORTA
Konyalı Saz Üstadı Çopur İsmail Ağa — Selçuk ES
Aliine Hoca Hanım, Menteşeli ve Kişiliği — Mahmut SURAL
Türk Halk Hikâyelerinde Hükümdar Motifi — Nejat BİRDOĞAN
1938 de Bayburt'ta Saz Şairleri Haftası (I) — Mahmut Kemal YANBEĞ
Ayın Folklorla İlgili Olayları — Bora HINÇER
BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 166 KURUŞ: 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ